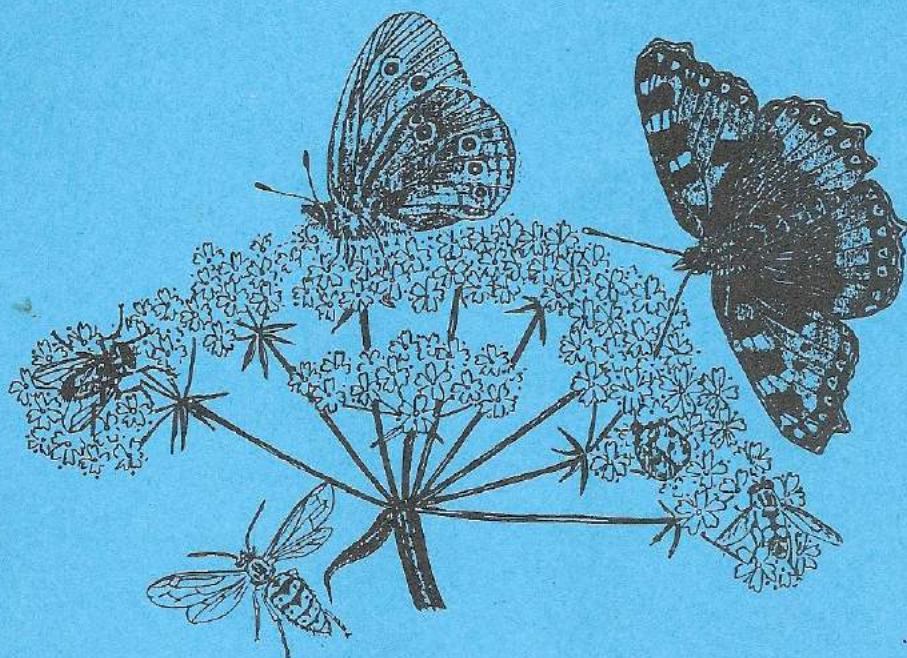

NIEUWSBRIEF

WERKGROEP VLINDERS DRENTHE

Jaargang 4 nummer 2 juni 1993

INHOUD

	Blz.
* Voorwoord door Hans Dekker	1
* Werkgroepactiviteiten in 1993 door Jelle de Vries	2
* Klokjesgentiaan en het gentiaanblauwtje in Drenthe door Martin Scheper	3
* Eerste waarnemingen van dagvlinders in 1992 door Ate Dijkstra	11
* Waarnemingen van distelvlinder in Drenthe in 1992 door Ate Dijkstra	18
* Ervaringen met eikepage door Ate Dijkstra	24
* De opmars van de gehakkelde aurelia in Drenthe in 1992 door Ate Dijkstra	31
* Waarnemingen in Drenthe van groentje (Callophrys rubi) in grasland door Ate Dijkstra	37
* Literatuurlijst inzake de vijf vorige artikelen	38
* Monitoring van dagvlinders te Westdorp door F. Ginsel en H.N.C. Reijnders	40
* Vlindertellingen bij het Sultansmeer 1991 door Michel Klemann	45
* Dagvlinders in het Dwingelderveld door Hans Dekker	59

VOORWOORD

door Hans Dekker

Terwijl ik dit schrijf schijnt de ochtendzon nog laag over Drenthe. Vlinders vertonen zich nog niet. Daarvoor is de temperatuur buiten nog te laag. Over een paar uur zal het buiten weer heerlijk zijn, voor vlinders en vlinderliefhebbers. Het is een buitenkansje, deze prettige temperatuur van meer dan 20 graden in april. Echte natuurliefhebbers hebben de kriebels al gekregen. Buiten zingen de eerste zwartkoppen en bonte vliegenvangers. Dotterbloemen sieren de slootkanten (althans hier en daar...). Het is tijd voor het doen voor de eerste vlinderwaarnemingen van de vroege vlinders. Sommige soorten zijn al lang gezien zoals het citroentje, de kleine vos en de dagpauwoog. Maar hier en daar zijn ook al oranjtipjes, boomblauwtjes, klein geaderde witjes en zelfs al gehakkelde aurelias gezien. Als vlinders zich toch in de vroege ochtenduren laten zien, bestaat de kans ze te fotograferen, aangezien ze nog niet erg mobiel zijn vanwege de nog lage temperatuur. Het genieten van het buiten zijn en het waarnemen van vlinders en andere zaken in de natuur is natuurlijk op zich al heel prettig. Het is echter ook fijn om goed bij te houden wat je ziet, wanneer en onder welke omstandigheden. Het is goed mogelijk dat deze gegevens van waarde kunnen zijn voor de projecten waar we als vlinderwerkgroep mee bezig zijn. Denk b.v. aan soorten als de distelvlinder en het gentiaanblauwtje. Daarnaast werken we aan een herziening van onze Drentse vlinderatlas, waarin we verspreidingsgegevens op kilometerhokniveau willen opnemen. Daarom is het dus zeer aan te bevelen alles wat je ziet te noteren, tot het laatste kleine koolwitje aan toe. Met elkaar zullen we over een paar jaar de herziening van de atlas tot een groot succes maken, ons gezamenlijk succes!

Dus, zet hem op dit seizoen en ga het veld in gewapend met pen en notitieboekje.

WERKGROEP ACTIVITEITEN IN 1993

door Jelle de Vries

LEZINGEN/BIJEENKOMSTEN

- 26 juni : Vlinderexcursie naar het Dwingelderveld.
Centraal staan de "ven"vlinders zoals Veenbesparelmoer, Veenbesblauwtje en Veenhooibeestje.
Vertrek 13.30 uur, SBB-kantoor Lhee o.l.v. Albert Henckel
- 22 november : Werkgroepbijeenkomst in de Westerburcht te Westerbork.
Aanvang 19.30 uur. Sprekers:
- J. Winter uit Diever
"Biotoop van de klokjesgentiaan op o.a. het Doldersummerveld"
- Martin Scheper
"Het Gentiaanblauwtje. Leefwijze en verspreiding in Drenthe"

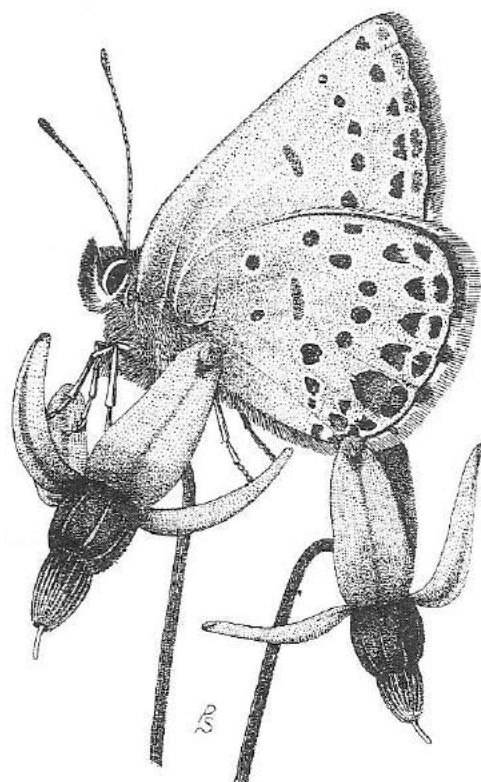
VLINDERTENTONSTELLING

- April : Bibliotheek in Odoorn.
Mei : Basisschool in Paterswolde.
Juli en aug. : Bezoekerscentrum van het Dwingelderveld.

MEDEDELINGEN

- Voor 1993 gaat onze aandacht speciaal uit naar nachtvlinders en wel de Pijlstaartvlinders.
Noteer zowel de vlinder als de rups.
- Vlindergegevens ontvangen we graag op de volgende manier:
 - * vóór 15 november;
 - * inclusief datum;
 - * aantal;
 - * coördinaten;
 - * waard- of nectarplant (indien mogelijk).
- Er zijn speciale formulieren voor de eerste waarnemingen van de soorten.

Veenbesblauwtje
Vaccinina optilete

KLOKJESGENTIAAN EN HET GENTIAANBLAUWTJE IN DRENTH

door Martin Scheper

INLEIDING

In 1991 is de Vlinderwerkgroep Drenthe gestart met het project Gentiaanblauwtje om de verspreiding van het Gentiaanblauwtje (*Maculinea alcon*) in Drenthe in beeld te brengen. Het Gentiaanblauwtje is zowel nationaal als internationaal een bedreigde soort. Door ontginning van de biotoop en versnippering, verdroging, verzuring, vermesting en achterstallig beheer van de resterende terreinen is het Gentiaanblauwtje sterk achteruitgegaan.

Ook in een eerdere Nieuwsbrief is een voorlopig resultaat gepresenteerd (Dekker, 1991). In het seizoen 1991 werd van 35 verschillende plaatsen het Gentiaanblauwtje gemeld. In 1990 was ook al enig onderzoek gedaan, zodat nu een beeld gegeven wordt van de periode 1990-1992. Verspreidingsgegevens kunnen in het beleid en beheer gebruikt worden, zodat de soort en daarmee het ecosysteem extra aandacht krijgt gericht op behoud en ontwikkeling.

ECOLOGIE VAN HET GENTIAANBLAUWTJE

Het Gentiaanblauwtje is een dagvlinder die klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*) als waardplant heeft. Klokjesgentianen groeien vooral in vochtige heiden en ook in vochtige, heischrale graslanden. Klokjesgentianen zijn met name als waardplanten geschikt als ze boven de omringende vegetatie uitsteken of in ieder geval niet geheel omringd worden door de overige vegetatie, zodat het vrouwtje de gentianen kan zien en er onbelemmerd naar toe kan vliegen. Door voedselconcurrentie en kannibalisme blijven van de eitjes op een klokjesgentiaan twee tot hooguit zes rupsjes over, afhankelijk van de grootte van het vruchtbeginzel (Bink, 1992).

Daarnaast is het voortbestaan van een populatie gentiaanblauwtjes afhankelijk van het voorkomen van de knoepmieren *Myrmica ruginodis* en *M. scabrinodis* (Hofland en Broekmans, 1992). Nadat de rupsjes in augustus op de grond gevallen zijn worden ze door knoepmieren meegenomen in de mierennesten en daar gevoerd. Per nest kunnen dat er zo'n 10 tot 15 zijn (Beschermingsplan Dagvlinders, 1989). Niet alle rupsen volgroeien. In de loop van mei/juni verpoppen de rupsen

en in juli moeten de gentiaanblauwtjes snel uit de mierennesten kruipen. Voor de nauw verwante vlinder *Maculinea rebeli* is berekend dat uit een gemiddeld waardmierennest (*Myrmica schencki*) met 350 werksters 4 à 5 vlinders kunnen komen (Elmes et al., 1991). Dit is natuurlijk ook afhankelijk van de weersomstandigheden.

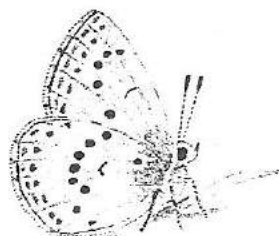
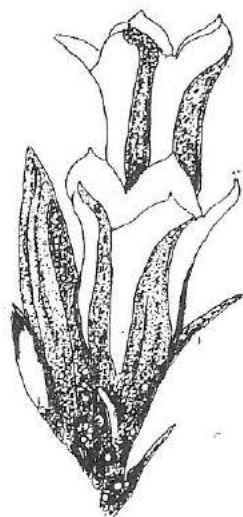
ONDERZOEKSOPZET EN DANKWOORD

Onderzoek naar het voorkomen van het gentiaanblauwtje kan gerelateerd worden aan de vindplaatsen van klokjesgentiaan.

Van groot voordeel was dat vele groeiplaatsen van klokjesgentiaan bekend waren van wege de flora- en vegetatiekartering in de jaren 70 en 80 door de provincie Drenthe, Dienst Ruimte en Groen, afd. Natuur, Landschap en Recreatie. Op deze plaats worden Ben Hoentjen en Gea Pothof dan ook hartelijk bedankt voor het beschikbaar stellen van deze gegevens. Tevens wil ik ook Hans Dekker (Consulent-schap Natuur, Bos, Landschap en Fauna) bedanken voor het beschikbaar stellen van gegevens over groeiplaatsen.

De groeiplaatsen van klokjesgentiaan zijn aangegeven op kaarten met de schaal 1: 25.000. Dit pakket kaarten is, in overleg met Hans Dekker, aan een aantal medewerkers van terreinbeherende instanties en particulieren toegezonden, met het verzoek de vindplaatsen te bezoeken en waarnemingen per kilometerhok of vindplaats terug te sturen. alle medewerkers aan het project Gentiaanblauwtje worden natuurlijk hartelijk bedankt voor hun waarnemingen.

Indien klokjesgentianen aanwezig zijn is gevraagd het aantal planten aan te geven: minder dan 10, 10 tot 100 of meer dan 100; alsmede of ze gemiddeld groot of klein zijn. Ook is gevraagd de toestand van het terrein aan te geven: in goede staat, (sterk) vergrast, (sterk) verbost of een combinatie van goede staat en vergrast en/of verbost.

Als het gentiaanblauwtje voorkomt is gevraagd het aantal vlinders te tellen, zo mogelijk onderscheiden naar geslacht. Van de eitjes is gevraagd een indicatie te geven van het gemiddelde aantal eitjes per plant: minder dan 5, 5-10, 11-25, 26-50 of meer dan 50. De witte, ronde eitjes van het gentiaanblauwtje mochten niet verward worden met de eitjes van de vedermot *Stenoptilia graphodactyla* die geler van kleur zijn en meer op afgeronde rechthoekjes lijken (Geraedts, 1986). In Tax (1989) wordt deze waarschuwing overigens niet herhaald. Bij onze Vlin-derwerkgroep zijn geen meldingen van eitjes van deze vedermot gedaan.

RESULTATEN 1990-1992

Mede doordat enkele waarnemers nog een aantal nieuwe groeiplaatsen vonden, zijn in totaal 331 groeiplaatsen in 226 kilometerhokken bekend geworden. In 64 km-hokken zijn/waren 2 of meer groeiplaatsen; bijvoorbeeld omdat er twee ter-
reinen in een km-hok liggen of in een terrein meerdere vindplaatsen zijn/waren, gescheiden door drogere terreingedeelten.

Ongeveer 94% van de groeiplaatsen in Drenthe is gevonden in vochtige heide, gekarakteriseerd door dopheide; 6% van de groeiplaatsen heeft/had betrekking op bermen, slootkanten, houtwallen, een ijsbaan en twee vochtige, schrale graslan-
den. Niet alle plaatsen zijn bezocht, maar in de beide vochtige graslanden groeit nog steeds klokjesgentiaan. Eén van deze graslanden herbergt tevens een populatie gentiaanblauwtjes. Ook in een brede berm langs de spoorlijn is het gentiaanblauwtje aanwezig.

In twee km-hokken is sprake van een kunstmatige introductie van het gentiaan-
blauwtje (Van Hemmen, 1990).

De resultaten kunnen verdeeld worden in vier categorieën:

1. de groeiplaats(en) in het km-hok is/zijn in de periode 1990-1992 niet bezocht;
2. de groeiplaats(en) in het km-hok is/zijn wel bezocht maar er is geen klok-
jesgentiaan meer gevonden;
3. in de periode 1990-1992 is klokjesgentiaan aanwezig, zonder eitjes en/of
gentiaanblauwtjes;
4. in de periode 1990-1992 zijn eitjes en/of gentiaanblauwtjes waargenomen.

Per categorie zijn de resultaten dan als volgt.

1. Van 103 km-hokken met 139 groeiplaatsen zijn in de periode 1990-1992 geen meldingen gedaan. Omdat in 1 km-hok een groeiplaats niet is bezocht en op de nadere groeiplaats(en) geen klokjesgentiaan meer is aangetroffen, is voor 104 km-hokken aangegeven dat de huidige toestand onbekend is.
Overigens zijn 32 groeiplaatsen in 24 km-hokken ook niet bezocht, maar in deze 24 km-hokken zijn op andere plekken wel klokjesgentianen en/of eitjes en/of gentiaanblauwtjes gezien.
Er zijn dus 172 plaatsen in 128 km-hokken niet bezocht.
2. Van 24 groeiplaatsen in 19 km-hokken is bekend geworden dat in de periode '90-'92 de klokjesgentiaan niet is terug gevonden. Omdat in 1 km-hok echter ook nog wel klokjesgentiaan is aangetroffen en in 1 km-hok een groeiplaats niet is bezocht, is voor 17 km-hokken aangegeven dat de plant niet meer is gevonden.
3. In 42 km-hokken zijn op 50 plaatsen klokjesgentianen aangetroffen, zonder eitjes en/of gentiaanblauwtjes.
Overigens zijn op 18 plaatsen in 15 km-hokken eveneens de planten gevonden, zonder eitjes en/of blauwtjes, maar in deze 15 km-hokken zijn op andere plekken wel eitjes en/of blauwtjes waargenomen. Er zijn dus op 68 plaatsen in 57 km-hokken klokjesgentianen gevonden zonder eitjes en/of blauwtjes.
4. In 63 km-hokken zijn op 67 plaatsen eitjes en/of gentiaanblauwtjes waargenomen. Van 6 plaatsen in 6 km-hokken is daarbij geen melding gedaan van de aanwezigheid van klokjesgentianen. Als hier inderdaad geen gentianen groeien zijn de vlinders vanuit de populaties de km-hokgrenzen overgevlogen.
Tevens is van 5 gevallen bekend geworden dat een km-hokgrens een populatie doorsnijdt en dus een populatie in 2 km-hokken ligt. Er zijn dus 56 populaties bekend geworden.

De resultaten op basis van kilometerhokken zijn verwerkt in figuur 1.

Grotere gebieden met meerdere (sub)populaties zijn het Ballooërveld, het Doldersummerveld, het Leggelderveld/Blauwe Meer, het terrein ten noorden van Havelte en het Dwingelderveld. In deze 5 terreinen komen op 24 plaatsen gentiaanblauwtjes voor. Buiten deze 5 grotere gebieden zijn er dus $56 - 24 = 32$ populaties in kleinere, geïsoleerde terreinen aanwezig.

Over de aanvullende gegevens van het aantal planten per vindplaats, de grootte van de planten, de toestand van het terrein en het gemiddelde aantal eitjes per plant kan niet veel gezegd worden.

Verschillende waarnemers hebben bijvoorbeeld hetzelfde terrein bezocht, maar zijn dan niet eensluidend in hun bevindingen door persoonlijk inzicht en wellicht verschillende data.

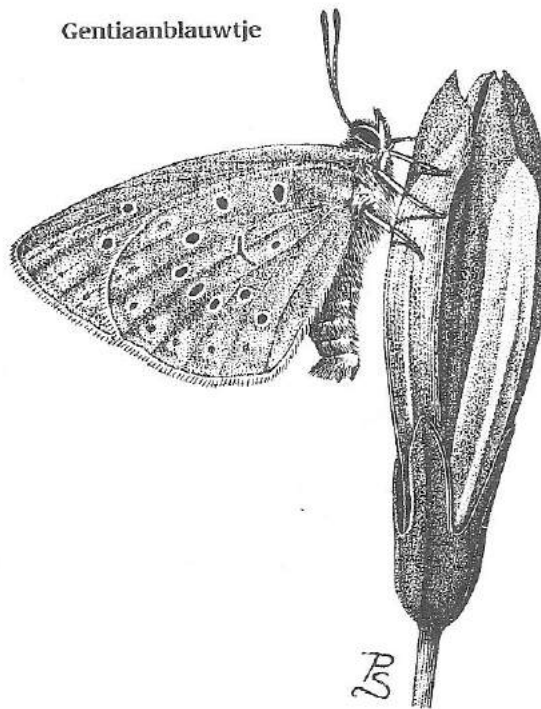
Opgemerkt kan worden dat er geen meldingen gedaan zijn van een gemiddeld aantal eitjes van 26 tot 50 en meer dan 50.

Op ongeveer 10 vliegplaatsen van het gentiaanblauwtje is sprake van een vergraste heide. Deze informatie is van belang voor het behoud van populaties. In vergraste heideterreinen zullen zonder het uitvoeren van beheersmaatregelen de populaties uitsterven. Het valt echter buiten het kader van dit artikel om verder op beheersmaatregelen in te gaan. Bovendien zal meer ecologisch onderzoek aan het complex gentiaanblauwtje - klokjesgentiaan - waardmieren uitgevoerd moeten worden in relatie tot beheersmaatregelen.

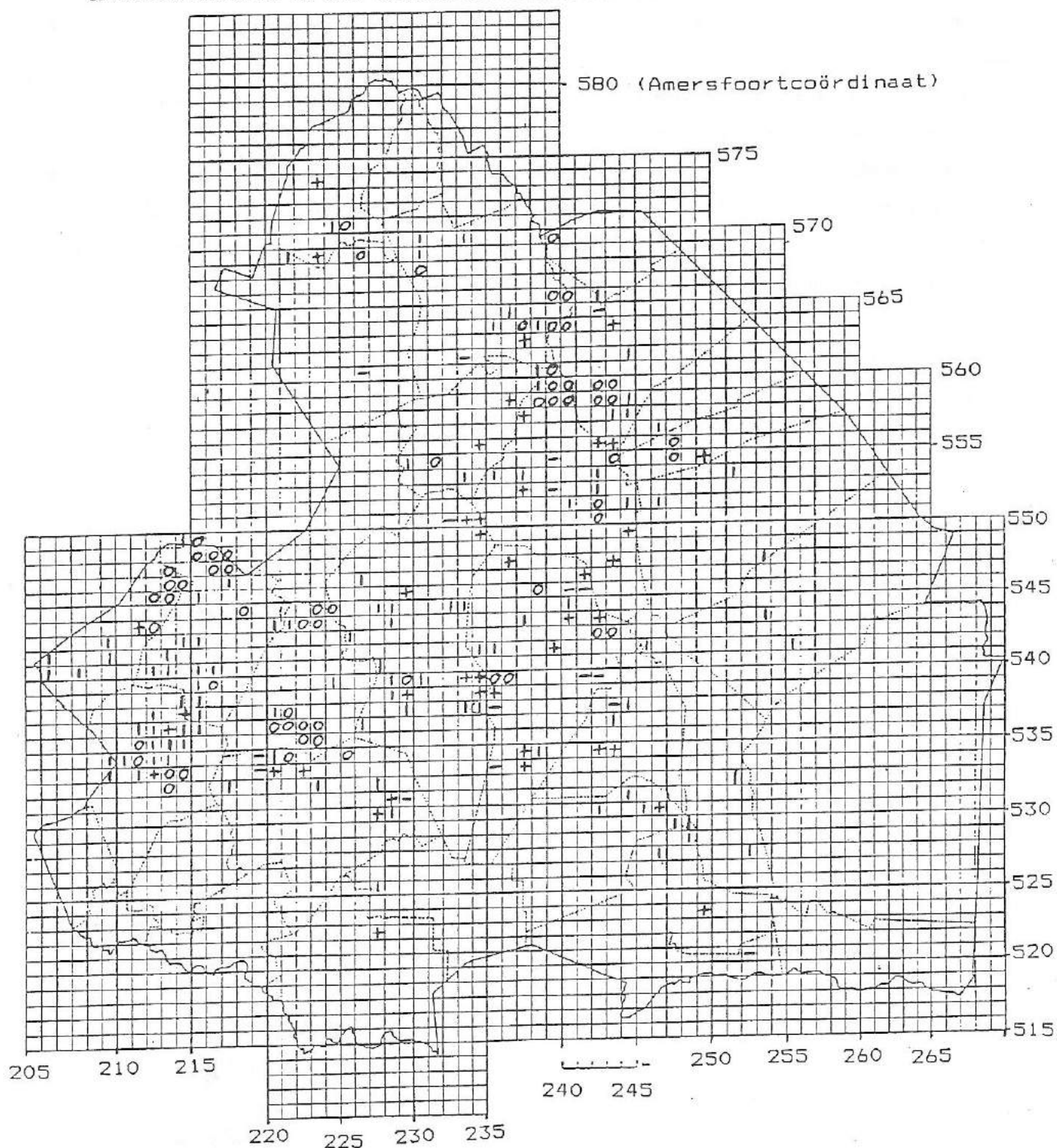
Heidegentiaanblauwtje

Maculinea alcon ericae

Gentiaanblauwtje

KLOKJESGENTIAAN EN HET GENTIAANBLAUWTJE IN DRENTHE

Figuur 1: verspreiding klokjesgentiaan en gentiaanblauwtje in kilometer-hokken (periode 1990-1992).

Legenda:

- | = in de periode 1990-1992 niet bezocht (n=104)
- = in 1990-1992 geen klokjesgentiaan meer gevonden (n=17)
- + = in 1990-1992 klokjesgentiaan aanwezig (n=42)
- o = in 1990-1992 ook eitjes en/of gentiaanblauwtje aanwezig (n=63)

* * * * * OPROEP * * * * * OPROEP * * * * * OPROEP * * * * *

* * * * *

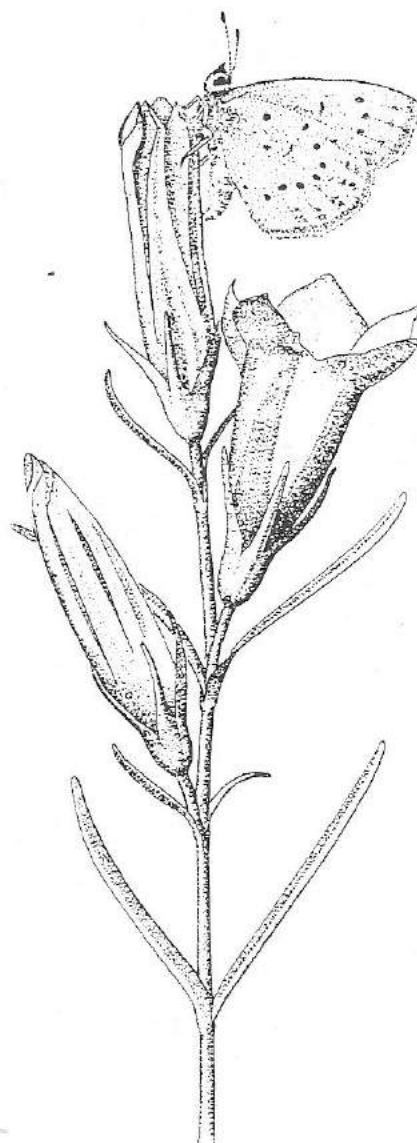
* Om het beeld in de toekomst te kunnen blijven volgen worden de waarne- *
* mers vriendelijk verzocht hun waarnemingen op te blijven sturen naar *
* **Hans Dekker, Consulentschap NBLF, Postbus 146, 9400 AC Assen of** *
* **Jelle de Vries, Zuideresweg 10, 9441 TZ Orvelte.** Natuurlijk kunnen be- *
* langstellenden die ook willen meewerken aan het project Gentiaanblauwtje *
* contact opnemen. *
* Ook waarnemingen voor 1990 en gegevens over vroegere vliegplaatsen zijn *
* zeer welkom! *
* * * * *

* * * * * PROJECT GENTIAANBLAUWTJE * * * * *

Het is verheugend dat Drenthe nog 56 popu-
laties telt, hopelijk kunnen ze in de toe-
komst blijven bestaan en misschien komen er
nog nieuwe vindplaatsen bij.

Voor een completer overzicht is het van be-
lang dat ook de nog niet bezochte groei-
plaatsen worden bezocht: de km-hokken met een
verticaal streepje, zoals bij Donderen,
Eischenbroekveld, Eexterveld/Gietenerveld,
Oosterveld van Rolde, Nijensleekerveld,
Oldendieversveld, Hijken/Brunsting, Zwiggelte,
Havelte, Oosterhesselen e.d.

Waarnemingen zijn welkom!, zie oproep.

LITERATUUR

- Beschermingsplan Dagvlinders, 1989. Uitgave van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Directie Natuur Milieu en Faunabeheer, p. 64-66 en 174.
- Bink, F.A., 1992. Ecologische atlas van de dagvlinders van Noordwest-Europa. Schuyt en Co Uitgevers en Importeurs BV, Haarlem. p. 85, 93-96, 123-124 en 282-283.
- Dekker, H., 1991. "De voortgang van het project Gentiaanblauwtje". Nieuwsbrief Werkgroep Vlinders Drenthe, jrg. 2, no. 2 (dec. 1991). Consulentenschap NBLF, Assen.
- Elmes, G.W. et al., 1991. "Larvae of *Maculinea rebeli*, a large-blue butterfly and their *Myrmica* host ants: patterns of caterpillar growth and survival" *Journal of Zoology* (London) 224, p. 79-92.
- Geraedts, W.H.J.M., 1986. Voorlopige atlas van de Nederlandse dagvlinders. Vakgroep Natuurbeheer Landbouwhogeschool Wageningen. p. 276-279.
- Hemmen, W. van, 1990. "Hoop voor het Gentiaanblauwtje". *Vlinders*, jrg. 5 no. 2, p. 54-59. Vlinderstichting, Wageningen.
- Hofland, P. en B. Broekhans, 1992. *Ekologie van Maculineaalcon*. Vakgroep Natuurbeheer nr. LU/NB 3043, Landbouwuniversiteit Wageningen.
- Tax, M.H., 1989. *Atlas van de Nederlandse dagvlinders*. Natuurmonumenten 's-Graveland/Vlinderstichting Wageningen. p. 132-133.

EERSTE WAARNEMINGEN VAN DAGVLINDERS IN DRENTHE IN 1992

door Ate Dijkstra

De eerste dagvlinders die men in het voorjaar kan zien namelijk kleine vos, dagpauwoog en gehakkelde aurelia vlogen in 1992 eerder. Terwijl citroenvlinder en boonblauwtje ietsjes later vlogen dan in 1991 (tabel 1).

Ook klein geaderd en klein koolwitje vlogen in 1992 later. In 1991 was rond 12 april sprake van enkele dagen met een maximum temperatuur van boven de 20 C (fig. 1). Rond die datum werden in dat jaar landkaartje, oranjetipje en bont zandoogje waargenomen. (4). In 1992 was geen sprake van dergelijke warme dagen in april en vlogen deze soorten wat later. Was in 1991 sprake van één van de koudste mei- en junimaanden van deze eeuw, in 1992 was het tegenovergestelde het geval. Mei en juni waren uitzonderlijk warm. Dit heeft duidelijk invloed gehad op de soorten die in die periode beginnen te vliegen. een aantal zoals hooibeestje, groentje, koevinkje, argusvlinder, heivlinder en heidegentiaanblauwtje vlogen duidelijk eerder dan in 1991. Een waarneming van oranje zandoogje op 24 mei in Drenthe is zelfs de vroegste waarneming ooit in ons land gedaan.

In tabel 1 staan de gegevens die gepubliceerd zijn in het blad Vlinders van de Vlinderwerkgroep Drenthe over de jaren 1991 en 1992 weergegeven.

Voor 1990 staan de eerste dagwaarnemingen van Verspui (1991) vermeld.

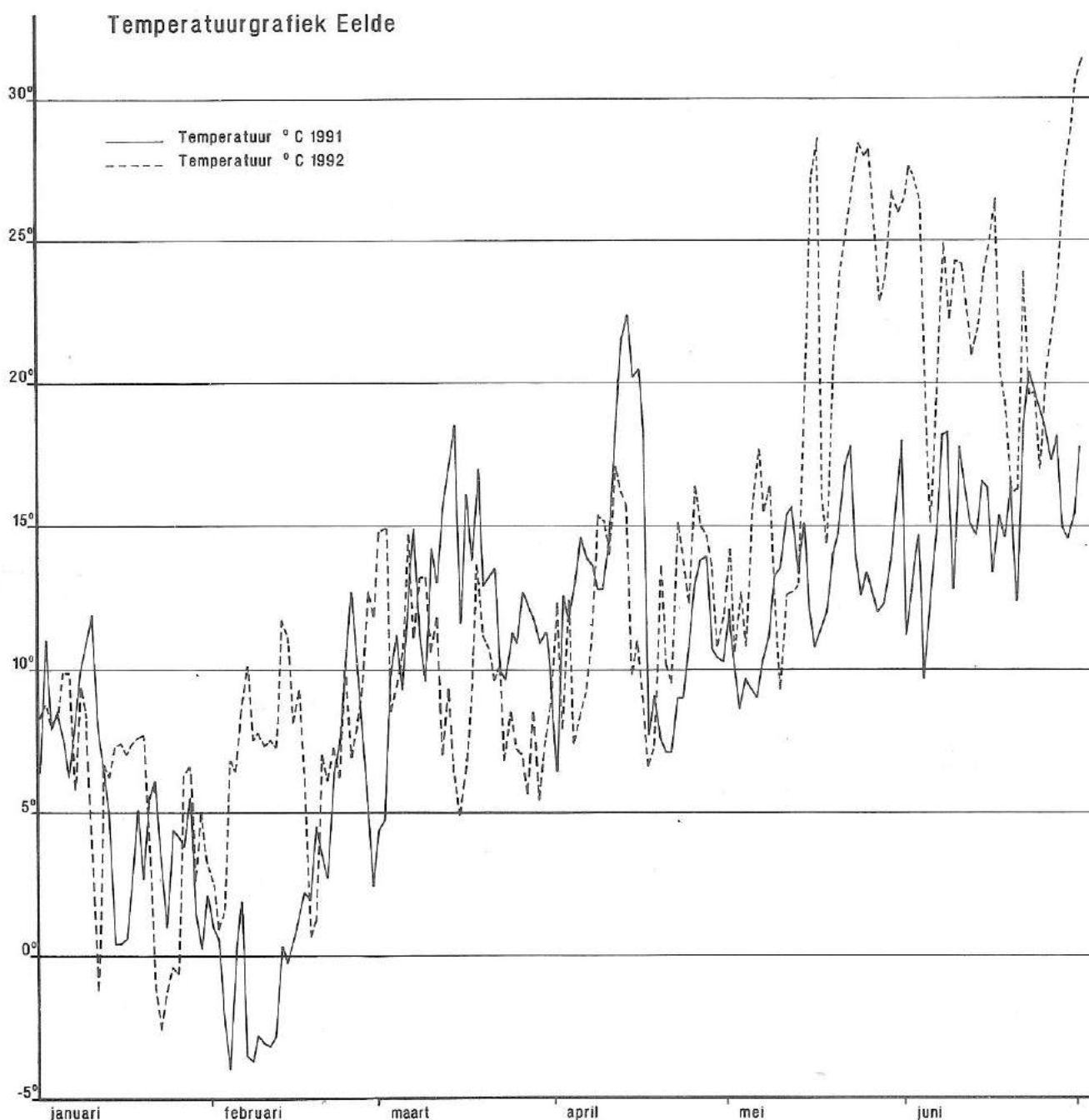
Aangetekend wordt dat die waarnemingenreeks begint op 1 mei. De eerste dagwaarnemingen van soorten die in 1990 vrijwel zeker eerder vlogen zijn dan ook tussen haakjes geplaatst. Misschien zijn er nog waarnemers die eerste dagwaarnemingen over 1990 hebben. Ik houd me aanbevolen voor aanvullingen of verbeteringen. Dit geldt overigens ook voor 1991 en 1992.

Tot nu is het beschikbare materiaal namelijk nog wat onevenwichting. Zo wordt de eerste waarnemingsdatum van kritische en zeldzame soorten vaak meer bepaald door een willekeurig bezoek van een terrein waarbinnen een dergelijke soort vliegt dan door meer systematisch onderzoek. Bij sommige soorten zoals koolwitjes en dikkopjes is sprake van determinatieproblemen. Dat is de reden dat de Vlinderstichting in 1991 geen eerste dagwaarnemingen voor deze soorten geeft. Ook wat betreft eerste dagwaarnemingen van groot- klein koolwitje en zwart- en geelsprietdikopje in Drenthe moet rekening worden gehouden met determinatiefouten en dus foute eerste dagwaarnemingen. De eerste dagwaarnemingen van klein

geaderd witje en groot dikkopje zijn afkomstig van waarnemers die deze soorten goed kennen en zijn wel betrouwbaar. In 1991 zijn verder, wat de gegevens van de Vlinderwerkgroep Drenthe betreft, veel meer waarnemingen binnen gekomen van vroege soorten dan van soorten die in juni/juli vliegen. De eerste dagwaarneming van eikepage in 1991 was bij voorbeeld 3 augustus en voor kommavlinder 10 september. Deze soorten vliegen echter al veel eerder.

Getracht is op basis van beschikbaar materiaal over 1992 na te gaan in hoeverre de Drentse en de landelijke eerste verschijningsdata van elkaar afwijken. Als dat meer is dan 5 dagen wordt dat verschil als significant beschouwd.

Figuur 1. Maximumtemperatuur Meetstation Eelde 1991/1992.

Tabel 1

Eerste dagwaarnemingen om dagvlindersoorten in Drenthe voor 1990, 1991 en 1992 en landelijk voor 1991 en 1992

	1) 1990 Verspui	2) 1991 VWD	3) 1991 VS	4) 1992 VWD	5) 1992 VS
Geelsprietdikkopje	30/6	-	-	6/6 8/6 19/6	29/5 29/5
Zwartsprietdikkopje	30/6	-	-	10/6 23/6 26/6	8/6 8/6
Kommavlinder	1/8	10/9	2/7	28/6 1/7 9/7	29/6 29/6
Groot dikkopje	18/6	21/6	2/6 30/5	5/6 6/6 7/6	13/5 28/5
Aardbeivlinder	10/5	10/5	25/4 11/5	27/5 3/5	5/5 16/5
Koninginnepage	-	-	14/4 9/5	24/5 26/6 27/6	19/4 13/5
Gele luzernevlinder	-	-	-	26/6 17/7 18/7	22/5 18/7
Citroenvlinder	(1/5)	25/2	10/2 17/2	28/2 29/2 1/3	1/1 1/1
Groot koolwitje	7/5	12/4	-	4/5 5/5 6/5	-
Klein koolwitje	(1/5)	6/3	-	20/4 2/5 4/5	-
Klein geaderd witje	(1/5)	27/3	-	3/4 11/4 27/4	-
Oranjetipje	(1/5)	10/4	8/4 30/3	27/4 30/4 1/5	5/4 8/4

	1) 1990 Verspui	2) 1991 VWD	3) 1991 VS	4) 1992 VWD	5) 1992 VS
Groentje	(1/5)	15/5	11/5 14/4	4/5 5/5 6/5	9/4 4/5
Eikepage	4/7	3/8	23/6	21/6 26/6 28/6	19/6 19/6
Bruine eikepage	27/6	-	14/7 10/7	21/6 25/6 28/6	20/6 27/6
Kleine vuurvlinder	(1/5)	28/4	27/4 10/4	2/5 5/5 6/5	11/4 27/4
Bruine vuurvlinder	10/5	18/5	2/6 -	19/5 20/5 22/5	16/5 24/5
Heideblauwtje	18/6	2/6	2/6 1/7	8/6 15/6 3/7	24/5 6/6
Icarusblauwtje	-	21/6	17/5 6/5	23/5 2/6 6/6	27/4 11/5
Boomblauwtje	(1/5)	13/3	18/3 23/3	17/3 11/4 27/4	17/3 5/4
Heidegentiaanblauwtje	12/7	17/7	10/7 13/7	26/6 27/6 1/7	12/6 26/6
Atalanta	20/5	12/4	28/1 10/3	13/4 20/4 12/5	6/2 28/2
Distelvlinder	24/8	30/5	10/3 1/7	21/5 25/5 6/6	7/3 5/5
Kleine vos	(18/6)	25/2	23/2 23/2	7/2 21/2 23/2	6/1 6/2
Dagpauwoog	(3/5)	11/3	25/2 24/2	29/2 8/3 2/4	8/1 5/2

	1) 1990 Verspui	2) 1991 VWD	3) 1991 VS	4) 1992 VWD	5) 1992 VS
Gehakkelde aurelia	27/9	-	13/4 6/3	7/3 9/4 12/4	27/2 27/2
Landkaartje	3/5	12/4	11/4 29/3	18/4 4/5 5/5	5/4 5/4
Veenbesparelmoervlinder	15/6	-	-	25/6 27/6	-
Zilveren maan	-	6/6	-	23/5 31/5 8/6	20/5 21/5
Bosparelmoervlinder	-	- -	-	8/6 12/6	2/6 8/6
Bont zandoogje	-	11/4	11/4 30/3	24/4 29/4 4/5	18/3 5/4
Argusvlinder	7/5	21/5	11/4 11/4	18/5 20/5 21/5	5/4 5/5
Koevinkje	28/6	7/7	5/7 2/7	19/6 20/6 22/6	9/6 14/6
Hooibeestje	8/5	28/5	5/5 8/5	15/5 18/5 23/5	11/5 11/5
Oranje zandoogje	27/6	14/7	7/7 4/7	24/5 28/6 30/6	24/5 8/6
Bruin zandoogje	18/6	18/5	18/6 30/5	6/6 7/6 9/6	19/5 3/6
Heidevlinder	11/7	17/7	17/7 16/7	2/7 5/7 7/7	27/6 27/6
Veenhooibeestje	15/6	17/7	-	-	-

Tabel 2. Verschillen tussen eerste dagwaarnemingen in 1992 van dagvlinder-soorten in Drenthe en de landelijke eerste dagwaarnemingen.
Verschillen > 5 dagen worden als significant beschouwd.

Onbekend	Duidelijk later dan landelijk (verschil > 5 dagen)	Duidelijk vroeger dan landelijk (verschil > 5 dagen)	Geen verschil (verschil < 5 dagen)
Groot koolwitje	Geelsprietdik-	Boomblauwtje	Zwartspriet-
Klein Koolwitje	kopje	Oranje zand-	dikkopje
Klein geaderd witje	Groot dikkopje	oogje	Kommavlinder
Veenbesparelmoer-	Aardbeivlinder		Eikepage
vlinder	Koninginnepage		Bruine eikepage
Veenhooibeestje	Gele luzerne-		Bruine vuur-
Veenbesblauwtje	vlinder		vlinder
	Citroenvlinder		Zilveren maan
	Oranjetipje		Hooibeestje
	Groentje		Heivlinder
	Kleine vuur-		
	vlinder		
	Heideblauwtje		
	Icarusblauwtje		
	Heidegentiaan-		
	blauwtje		
	Atalanta		
	Distelvlinder		
	Kleine vos		
	Dagpauwoog		
	Gehakkelde aurelia		
	Landkaartje		
	Bosparelmoer-		
	vlinder		
	Bont zandoogje		
	Argusvlinder		
	Koevinkje		
	Bruin zandoogje		

Het blijkt dat veel soorten in Drenthe later vliegen dan landelijk (tabel 2). Uitzonderingen daarop zijn boomblauwtje en in 1992 oranje zandoogje. Zowel in 1991 als in 1992 zijn de eerste boomblauwtjes in ons land in Drenthe waargenomen.

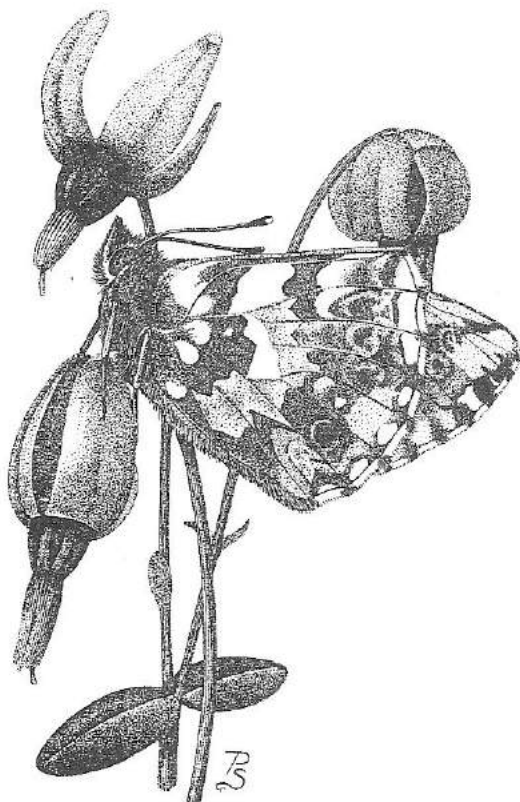
Dit resultaat was wel te verwachten. In het algemeen vliegen veel dagvlinder-soorten in het zuiden en midden van het land eerder dan in het noorden. Dat is ook goed te zien als we de eerste dagwaarnemingen van een dagvlindersoort in Noord-Nederland voor 1991 vergelijken met de datum daar onder (tabel 1). Die datum geeft aan vanaf welke datum in ons land regelmatig exemplaren zijn gezien. Is de bovenste datum later dan die daaronder dan vliegt deze soort in het noorden later dan in het midden en zuiden van het land.

1. Bron: Verspui (1991)
Waarnemingsperiode 1/5 - 13/10 - 1990
15/6 - eerste dagwaarneming
(15/6) - eerste dagwaarneming bij Verspui, soort vloog eerder dat jaar
2. Bron: Gegevens Vlinderwerkgroep Drenthe
15/6 - eerste dagwaarneming
3. Bron: Vlinderstichting (Van Swaaij 1992)
bovenste datum: eerste dagwaarneming in Noord-Nederland
onderste datum: regelmatig vliegend vanaf landelijk
4. Bron: Gegevens Vlinderwerkgroep Drenthe
drie eerste waarnemingsdata voor Drenthe
5. Bron: Vlinderstichting (Van Swaaij 1993)
bovenste datum: eerste dagwaarneming landelijk
onderste datum: regelmatig vliegend vang landelijk

Veenbesparelmoervlinder

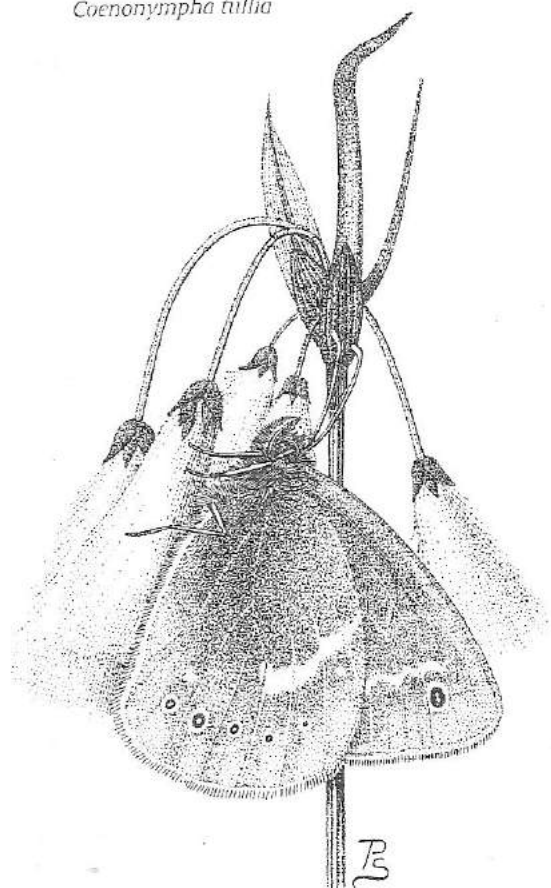
Boloria aquilonaris

Moerasparelmoervlinder

Veenhooibeestje

Coenonympha tullia

WAARNEMINGEN VAN DISTELVLINDER IN DRENTHE IN 1992

door Ate Dijkstra

In 1991 is in Drenthe gestart met het project distelvlinder. Distelvlinder is een dagvlindersoort die jaarlijks vanuit Zuid-Europa en Noord-Afrika naar onze streken trekt, zich hier ook voortplant maar geen kans ziet om te overwinteren. In 1991 werd de eerste distelvlinder in ons land waargenomen op 10 maart (8). In Drenthe was dit veel later namelijk op 30 mei (5). Door het slechte voorjaar kwam de trek in 1991 laat op gang. Pas vanaf 1 juli werden in ons land regelmatig exemplaren gezien. In Drenthe vlogen de meeste distelvlinders in augustus (fig. 1).

In 1992 werd de eerste distelvlinder in ons land gezien op 7 maart. Vanaf 5 mei, dus duidelijk eerder dan in 1991, werden in ons land regelmatig exemplaren waargenomen (9). In Drenthe vloog de eerste distelvlinder een week eerder dan in 1991, namelijk 23 mei. Begunsigd door het zeer fraaie voorjaarsweer kwam de trek zowel landelijk als in Drenthe in juni goed op gang. Vooral in de perioden 8 - 14 juni en 22 juni - 5 juli zijn in Drenthe veel distelvinders waargenomen (fig. 1). Sommige exemplaren waren zo sterk afgevlogen dat de vleugels soms sterk geleken op lapjes doorzichtig leer. Dit geeft aan dat het ging om echte trekkers. In augustus namen de aantallen weer duidelijk af. Het laatste exemplaar werd gezien op 25 september. In 1991 was dit op 19 september.

Het aantal binnengekomen waarnemingen van distelvlinders in 1992 ($n=222$) was duidelijk groter dan in 1991 ($n=66$). dit beeld is echter wat vertekend omdat in 1992 meer waarnemers gegevens hebben opgestuurd dan in 1991. Toch kan gerust gesteld worden dat 1992 een beter distelvlinderjaar was dan 1991. Dit komt vooral omdat in 1991, dankzij een mooi voorjaar, de trek in juni al op gang kwam. Het aantal waargenomen exemplaren voor de periode augustus - september is opvallend genoeg voor beide jaren vrijwel gelijk. Exemplaren werden door de gehele provincie gezien (fig. 2). De witte plekken op het verspreidingskaartje is het gevolg van ontbreken van waarnemers. Waarnemingen van rupsen of poppen van distelvlinders zijn niet binnengekomen. De vraag of distelvlinder zich al dan niet in Drenthe voortplant blijft vooralsnog open.

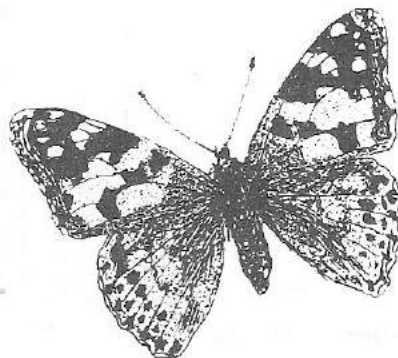

Fig. 1. Aantal waargenomen distelvlinders in Drenthe in 1991 en 1992.
Gesommerd per week.

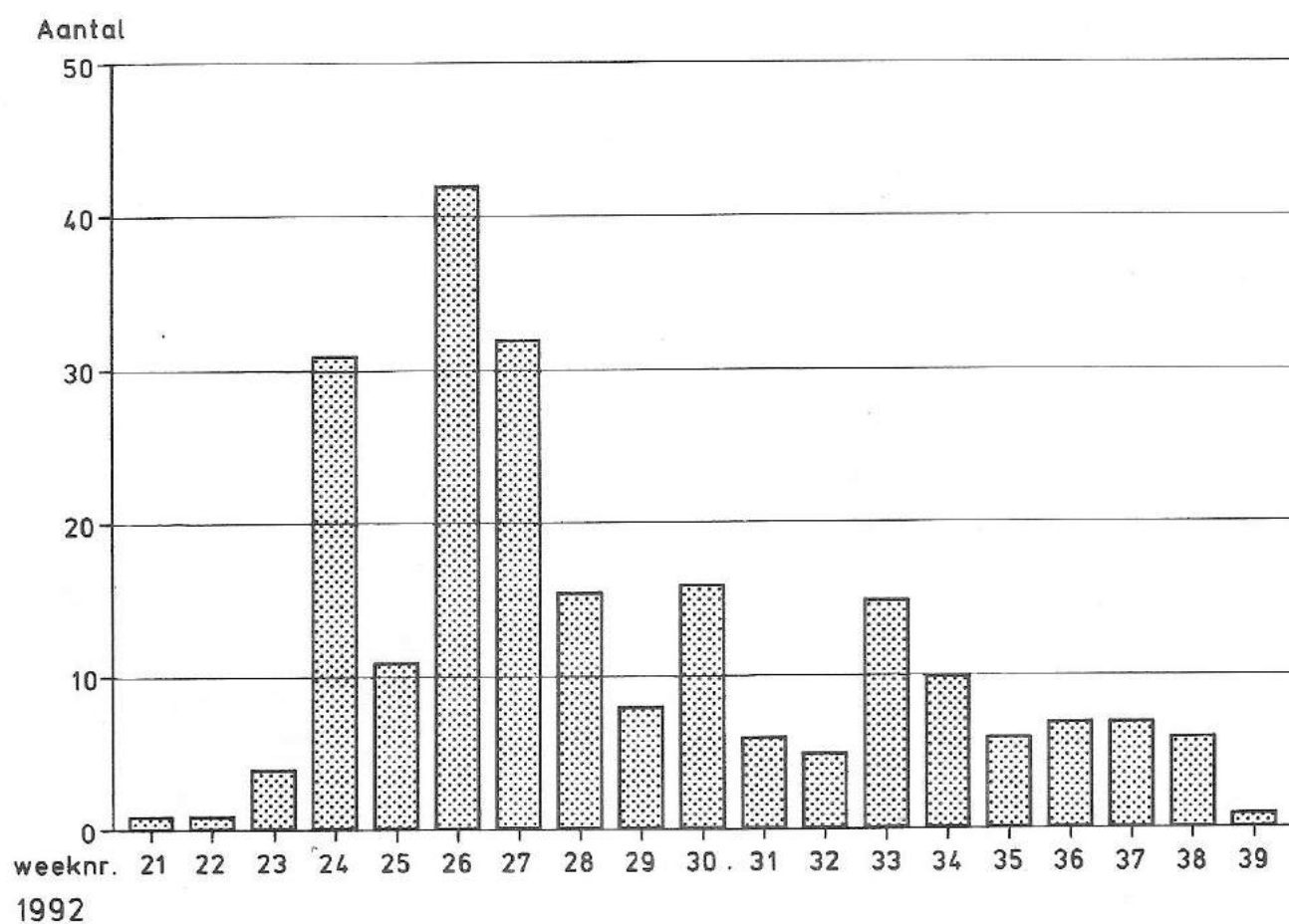
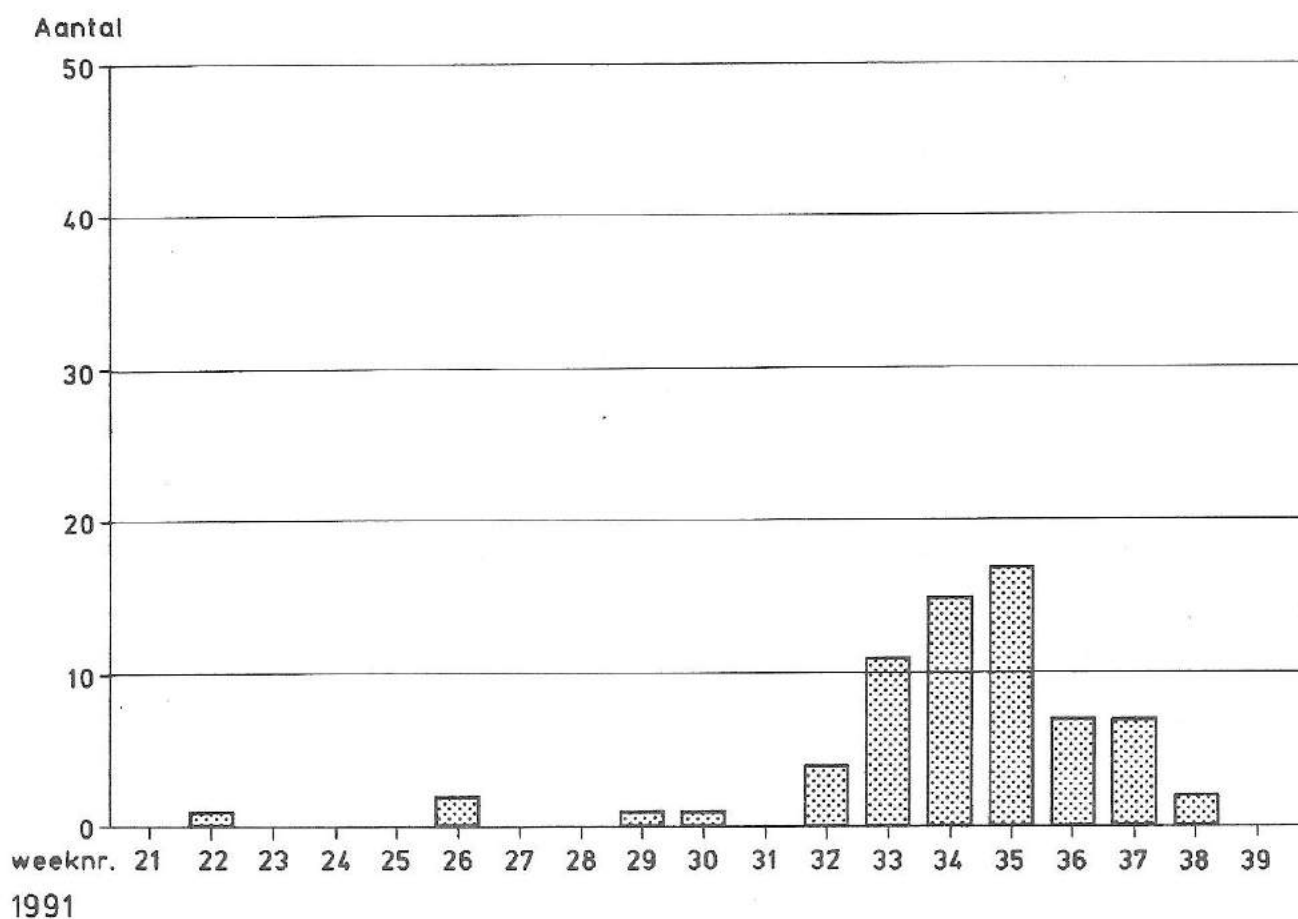
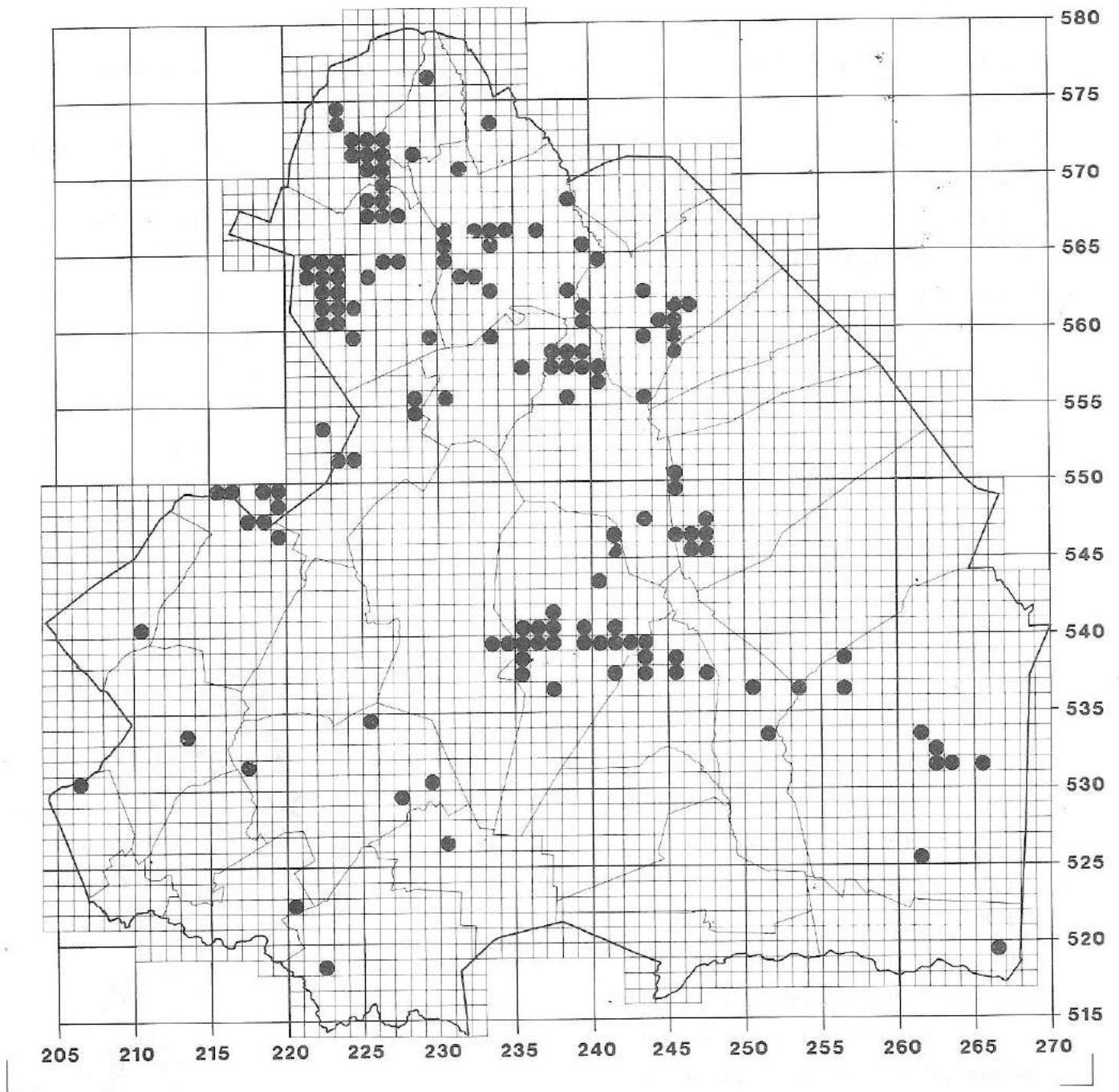

Fig. 2. Waarnemingen van distelvlinder in Drenthe in 1992.

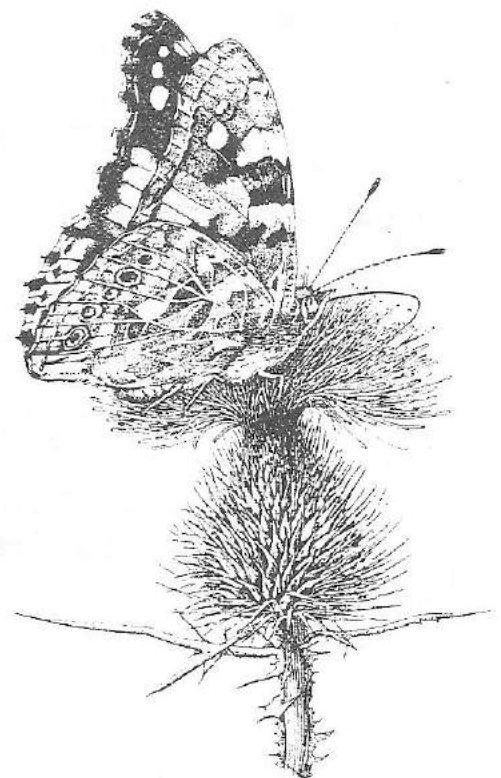

Nectarplanten van distelvlinder in een deel van Drenthe in de jaren 1991 en 1992.

Het project distelvlinder vormde voor mij ook de aanleiding om tijdens het veldwerk aandacht te besteden aan andere aspecten van distelvlinder dan alleen trek. In 1991 en 1992 is dan ook systematisch genoteerd of de waargenomen distelvlinder al dan niet foerageerden en als zij foerageerden op welke plantesoort dat was. De meeste distelvlinders in ons land worden waargenomen in stedelijke milieus (32%) en in graslanden (28%) (10). Tijdens het onderzoekje in 1991 en 1992 zijn alleen gegevens genoteerd van distelvlinders in cultuur- en natuurgebieden. Waarnemingen van deze soort op tuinplanten of in tuinen vallen dan ook buiten het kader van dit artikeltje.

In 1991 en 1992 zijn landschappelijk verschillende gebieden geïnventariseerd. De waarnemingen in 1991 zijn gedaan in een gebied ten zuidoosten van Assen, grofweg het gebied Grollo-Amen-Geelbroek-Anreep-Rolde. Naast hogere gronden omvat dit gebied een aantal beekdalletjes die tesamen één van de bovenloopsystemen van de Drentse Aa vormen. In 1992 is een gebied ten noorden van Rolde en een gebied tussen Eext en Annen geïnventariseerd. Dit gebied omvat alleen hogere gronden. In 1991 zijn de meeste distelvlinders waargenomen in augustus. In 1992 lag de piek duidelijk eerder en was in juni sprake van duidelijke trek. Dit komt ook tot uiting in het percentage niet-foeragerende exemplaren voor beide jaren. In 1991 was dat percentage 10% (n=30), in 1992 30% (n=40).

De lijst van nectarplanten van distelvlinders in ons land omvat 71 soorten (10). De nectarplanten waarop het meest gevlogen wordt zijn vlinderstruik en dahlia. Beide soorten zijn typische tuinplanten. Verder worden in Tax (1989) koninginnekruid, akkerdistel en klaver apart als nectarplant voor distelvlinder genoemd. In 1991 en 1992 is de distelvlinder in een deel van Drenthe op een twaalfstal wilde plantesoorten foeragerend aangetroffen (tabel 1).

De meest genoteerde nectarplant is akkerdistel. Distelvlinder doet wat dat betreft zijn naam wel eer aan. Ook koninginnekruid en in wat mindere mate watermunt blijken geliefde nectarplanten voor distelvlinders te zijn. Deze waarnemingen bevestigen eigenlijk het landelijk beeld. Akkerdistel en koninginnekruid zijn ook in Drenthe belangrijke nectarplanten voor distelvlinder.

Tabel 1. Nectarplanten van distelvlinder in cultuur- en natuurgebieden in 1991, 1992 en 1991/1992 in een deel van Drenthe.

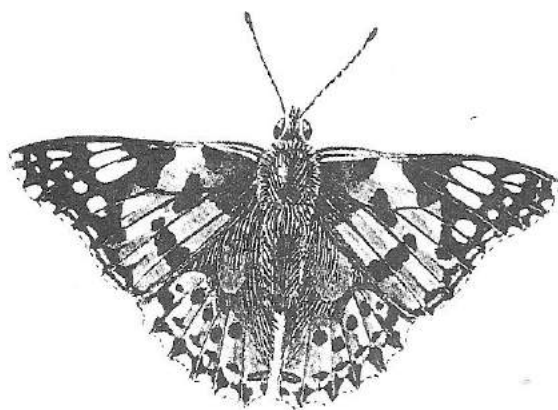
Nectarplant		1991 (n=27)		1992 (n=28)		1991/1992 (n=55)
		in%		in%		in%
Akkerdistel	(<i>Cirsium arvense</i>)	2	7	21	75	42
Koninginnekruid	(<i>Eupatorium cannabinum</i>)	10	37	-	-	18
Watermunt	(<i>Mentha aquatica</i>)	6	22	-	-	11
Struikheide	(<i>Calluna vulgaris</i>)	3	11	-	-	5
Stijf havikskruid	(<i>Hieracium laevigatum</i>)	3	11	-	-	5
Braam	(<i>Rubus spec</i>)	-	-	2	7	4
Kale jonker	(<i>Cirsium palustre</i>)	1	11	1	4	4
Duizendblad	(<i>Achillea millefolium</i>)	-	-	2	7	4
Boerenwormkruid	(<i>Tanacetum vulgare</i>)	-	-	1	4	2
Dopheide	(<i>Erica tetralix</i>)	-	-	1	4	2
Schermhavikskruid	(<i>Hieracium umbellatum</i>)	1	11	-	-	2
Biggekruid	(<i>Hypochaeris radicata</i>)	1	11	-	-	2

Wat de keuze van de nectarplanten betreft blijkt er tussen 1991 en 1992 belangrijke verschillen te zijn (tabel 1). In 1991 was bijvoorbeeld koninginnekruid de belangrijkste nectarplant, in 1992 akkerdistel. De verklaring lijkt eenvoudig. In 1992 zijn alleen hogere gronden geïnventariseerd. In 1991 naast hogere gronden ook beekdalen. Soorten als koninginnekruid en watermunt zijn vochtminnend en komen met name in de beekdalen voor en niet op de hogere gronden. Toch is dit niet de enige verklaring. In werkelijkheid speelt het verschil in vliegtijd ook een belangrijke rol. In 1991 werden de meeste distelvlinders in augustus waargenomen. Dat is buiten de hoofdbloeiperiode van akkerdistel. In 1992 viel de belangrijkste vliegperiode samen met de hoofdbloei van akkerdistel.

Op basis van de nectarplanten is ook een indeling in vegetatietypen gemaakt en is nagegaan voor welke vegetatietypen distelvinder voorkeur hebben. Droge en in wat mindere mate vochtige ruigten zijn duidelijk favoriet (tabel 2). Heide- en heischrale vegetaties zijn minder geliefd. Dit laatste blijkt ook uit de landelijke gegevens. Slechts 6% van het aantal waarnemingen van distelvlinder in ons land heeft betrekking op heiden (10).

Tabel 2. Voorkomen van foeragerende distelvlinders in verschillende vegetatietypen in een deel van Drenthe in 1991-1992.

Vegetatietype	Nectarplant	Aantal waarnemingen (n = 55)	Aantal waarnemingen in %
Droge ruigte	Akkerdistel		
	Braam		
	Boerenwormkruid	26	47
Vochtige ruigte	Koninginnekruid		
	Watermunt		
	Kale jonker	18	33
Hei- en heischraal	Dopheide		
	Struikheide		
	Schermhavikskruid		
	Stijf havikskruid		
	Biggekruid	9	16
Overige vegetaties	Duizendblad	2	4

ERVARINGEN MET EIKEPAGE

door Ate Dijkstra

Eikepage geldt als een moeilijk te inventariseren dagvlindersoort. Aan de hand van mijn eigen ervaringen zal ik trachten duidelijk te maken dat dit in de praktijk nogal meevalt. Wel is het noodzakelijk om bij de inventarisatie van de eikepage wat anders te kijken dan men bij dagvlinders gewend is te doen. In juli liep ik op een zandpad in de zuidoosthoek van het Balloërveld toen uit een vrijstaande rijkbloeiende vuilboomstruik een eikepage opvloog.

Vuilboom (*Frangula alnus*) is in ons land en ook in Drenthe (7) een belangrijke nectarplant van eikepage. Even schudden aan de struik leverde naast een aantal kwade bijen en hommels ongeveer 15 eikepages op.

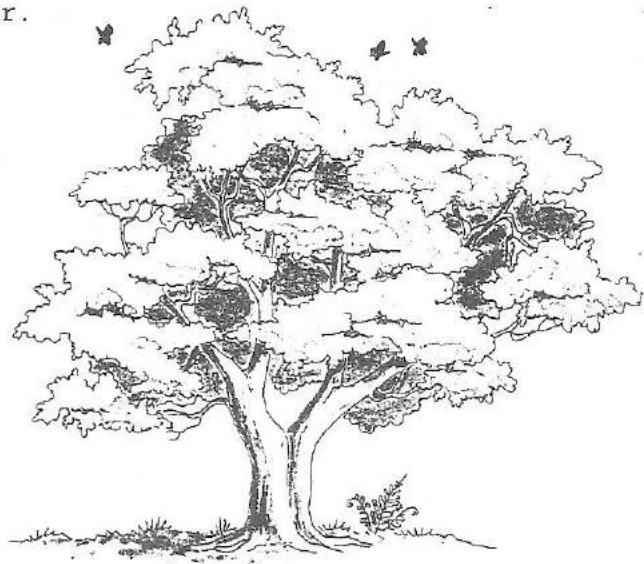
Waarom staat er ongeveer 15 eikepages en niet het exacte aantal. Eikepage heeft de gewoonte om na een verstoring weer erg snel te gaan zitten waardoor het moeilijk of vaak zelfs onmogelijk is om het exacte aantal te bepalen en veelal volstaan moet worden met een snelle schatting. Het schudden aan een vuilboomstruik is noodzakelijk omdat men dicht langs een struik met foeragerende eikepages kan lopen zonder dat ze opvliegen. Eénmaal was het zelfs zo dat toen ik trachtte tijdens een stormachtige wind foeragerende eikepages te fotograferen, de takken met eikepages tegen de lens aansloegen. Ze trokken er zich echter niets van aan en bleven rustig zitten.

Het gedrag tijdens het foerageren is erg vreedzaam. Niks geen zenuwachtig achter elkaar aan gejaag, zoals je bij veel andere dagvlindersoorten ziet. Dit gedrag geldt ook ten opzichte van andere dagvlindersoorten. Meestal vliegen ze alleen op als ze zich naar een ander bloemtrosje begeven om op te foerageren, of als ze tijdens het foerageren gestoord worden door bijen of hommels.

Overigens is het foerageergedrag interessant genoeg om te volgen. Bij het bloembezoek wordt eerst geland in de nabijheid van een bloemtrosje die zich bij vuilboom wat verborgen tussen de bladeren bevindt. Na de landing op het blad worden soms eerst de vleugels wat gespreid. Het is net alsof kenbaar wordt gemaakt: hier zit ik. Opvallend is dat ik dat alleen vrouwtjes heb zien doen. Deze hebben een fraaie paarsblauwe gloed op de voorvleugels. De vraag die bij mij naar voren komt is foerageren alleen vrouwtjes? Dit is natuurlijk gemakkelijk na te gaan door exemplaren te vangen en te kijken of er ook mannetjes tussen zitten. Om geen exemplaren te beschadigen heb ik dat nagelaten. Dat

mogelijk alleen vrouwtjes foerageren op vuilboom zou een verklaring kunnen zijn voor het vreedzame gedrag ten opzichte van elkaar. Is een eikepage geland en heeft hij nadien, al dan niet even de vleugels gespreid, dan wordt behoedzaam naar het bloemtrosje gelopen. Tijdens het drinken van de nectar wrijft eikepage regelmatig zijn achtervleugels over elkaar. Dit is mogelijk een afleidingsmanoeuvre ten opzichte van vijanden. De ogen op de buitenkant van de achtervleugels in combinatie met het staartje, wekken de indruk dat dit de voorzijde is. Dat dit een effectieve afleidingsmanoeuvre kan zijn, blijkt uit het gegeven dat soms eikepages worden waargenomen met een klein hapje uit de achtervleugels. Ikzelf nam dit verschijnsel éénmaal waar.

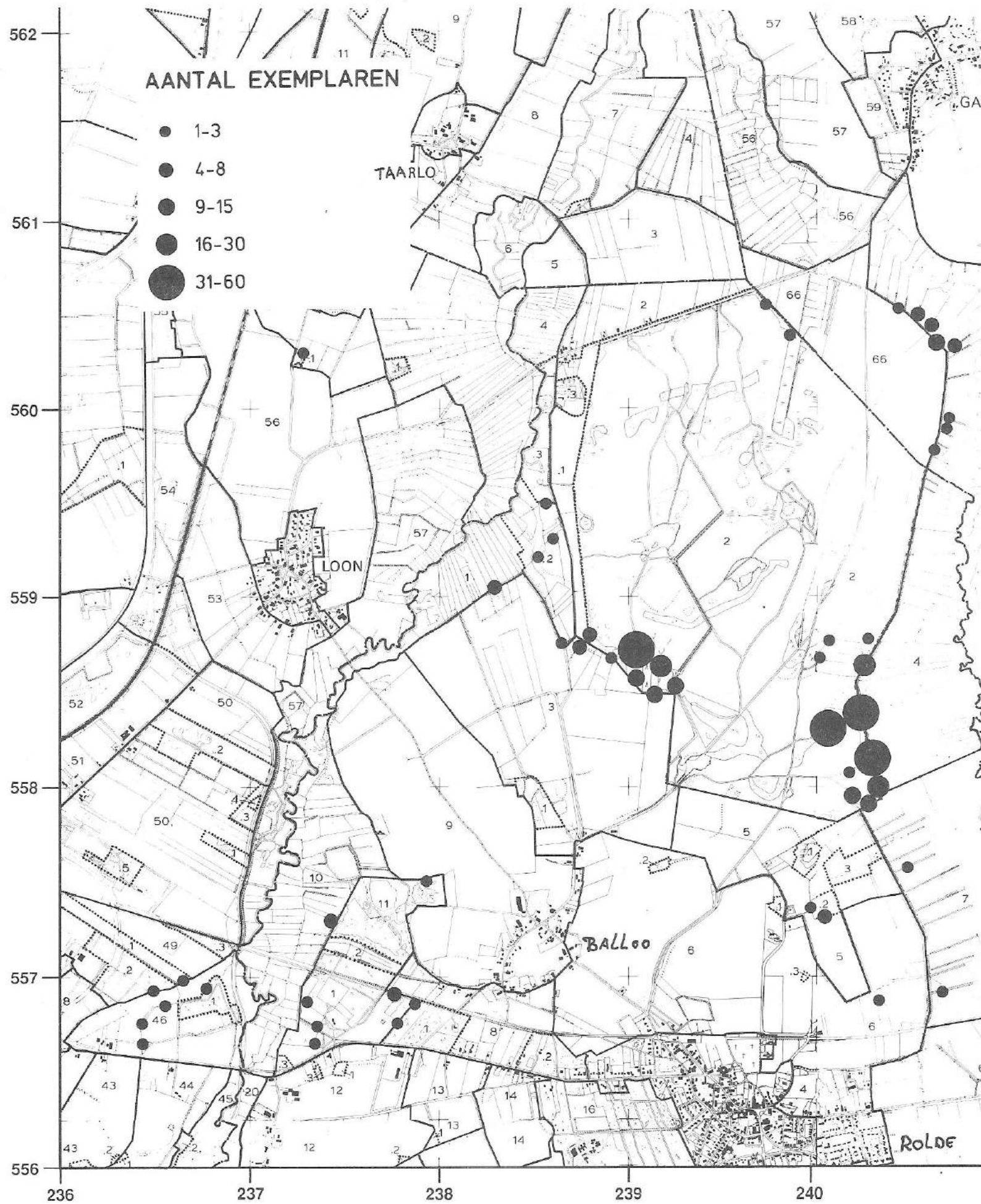
Bij eikepage wordt in de literatuur vermeld dat een markante boom of boomgroep dient als ontmoetingsplaats voor de mannetjes en vrouwtjes. Met een verrekijker werd dan ook een aantal grote eiken in de buurt van de vuilboomstruik nader bekeken. Inderdaad zaten daar ook eikepages die in kleine groepjes achter elkaar aanjoegen. Zeer opvallend is dan de zeer snelle vlucht die eikepage heeft. Kan men bij veel dagvlindersoorten spreken van rondfladderen, bij eikepage is dat niet het geval.

Een opvallend kenmerk waaraan men deze soort als hij in de boomtoppen vliegt kan herkennen, is het vooral bij zonnig weer zilverachtig opblinken van de onderzijde van de vleugels. Tussen de vuilboomstruik waar vreedzaam werd gefoerageerd en de grote eiken waar fanatiek achter elkaar aan werd gevlogen, werd ook gependeld. Deze pendelende exemplaren vlogen zeer snel en lang over de vegetatie en waren vrijwel niet te volgen. Vermoedelijk wordt dan ook ten onrechte eikepage als een weinig mobiele soort beschouwd. Exemplaren die open ruimten overvliegen worden gewoon niet of nauwelijks opgemerkt.

Het schudden aan vuilboom en het met de verrekijker bekijken van boomkruinen leverde wat het Balloërveld betreft de nodige eikepages op (figuur 1). In sommige vuilboomstruiken zaten zeker 40 exemplaren. Een telling langs respectievelijk de zuidwest- en zuidooststrand van het Balloërveld leverde zo'n 120 exemplaren foeragerend op vuilboom en ca 300 exemplaren baltsend in de boomkruinen op. Groepjes van 15-20 achter elkaar aanjagende exemplaren waren geen uitzondering.

Figuur 1. Waarnemingen van Eikepage in de omgeving van Rolde in 1992.

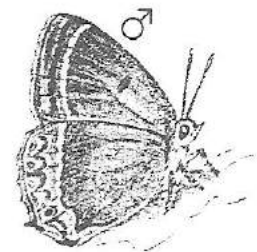
Dat ze alleen baltsen bij een markante boom of boomgroep heb ik niet kunnen constateren. Ze vlogen gewoon overal.

Ook het naspieden van houtwallen en bosranden buiten het Balloërveld leverde de nodige vliegplaatsen op. Meestal ging het om één of enkele exemplaren. Ondanks regelmatig schudden aan vuilboomstruiken werden daarop geen foeragerende exemplaren aangetroffen. In bosranden en houtwallen was de bloei van vuilboom echter al grotendeels voorbij. Verder was het niet mogelijk om aan iedere struik te schudden. Daardoor kunnen exemplaren zijn gemist.

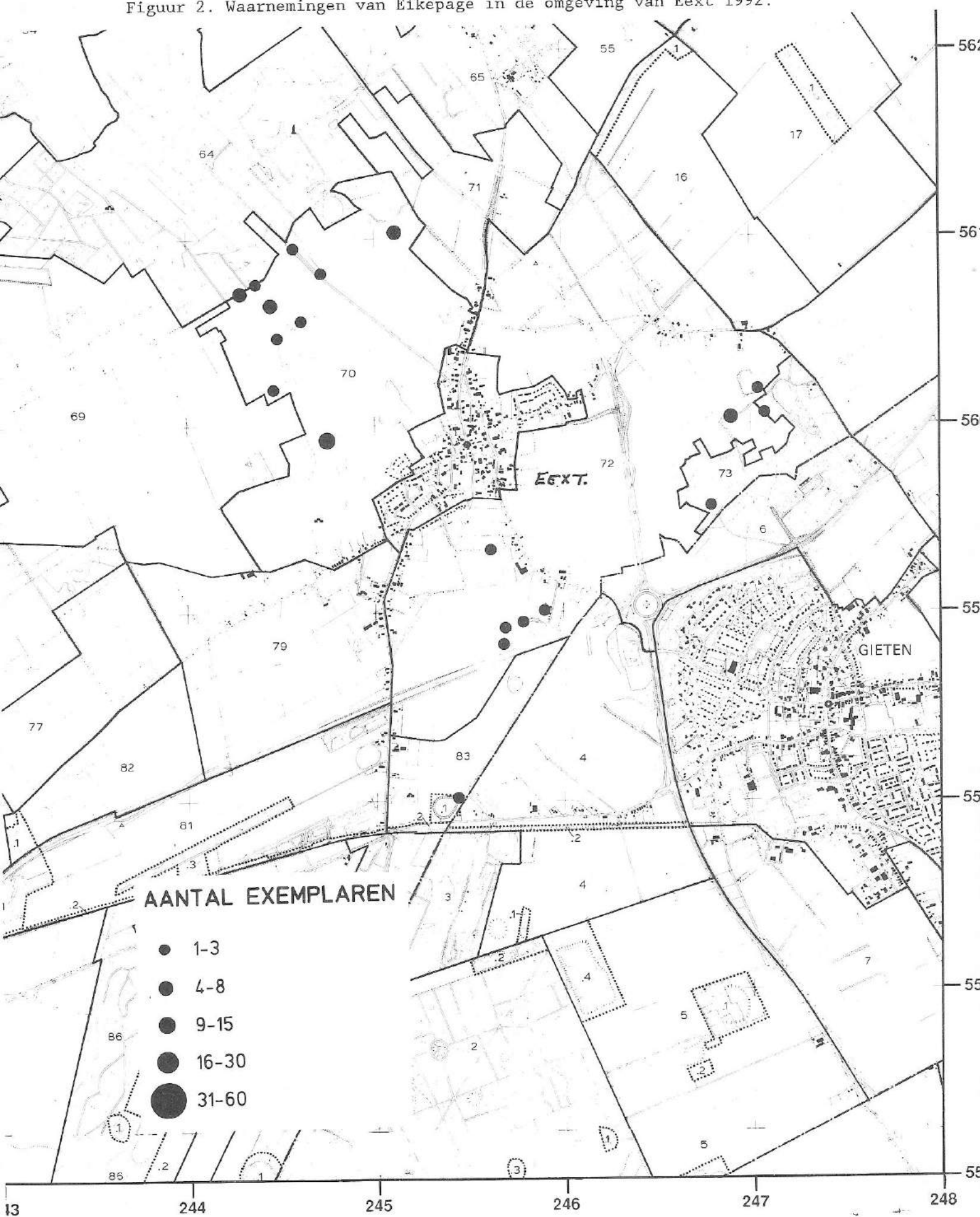
Rond 20 juni verlegde ik mijn werkgebied van de omgeving van Rolde naar Eext. Het eerste wat ik daar deed was het naspieden van een bosrand op zoek naar eikepage. Het resultaat was negatief. Zaten er geen eikepages! Was de vliegperiode voorbij! Niets bleek minder waar te zijn. Toen ik keek naar een kleine vuurvinder die vlak voor mij opvloog uit een zoompje boerenwormkruid, zag ik een eikepage zitten. Een nadere inspectie van dat zoompje leverde 11 foeragerende exemplaren op. Deze ervaring vormde ook de aanleiding om op boerenwormkruid te letten en met succes. Op verschillende plaatsen in de omgeving van Eext werden eikepages foeragerend op boerenwormkruid aangetroffen (figuur 2, tabel 1).

Tabel 1. Groepsgrootte van foeragerende eikepages op boerenwormkruid (Tanacetum vulgare) in de omgeving van eext in 1992.

Groepsgrootte (aantal exemplaren)	Aantal waarnemingen
1	4
2	2
3	2
4	-
5	3
6	-
7	-
8	-
9	-
10	-
11	1

Figuur 2. Waarnemingen van Eikepage in de omgeving van Eext 1992.

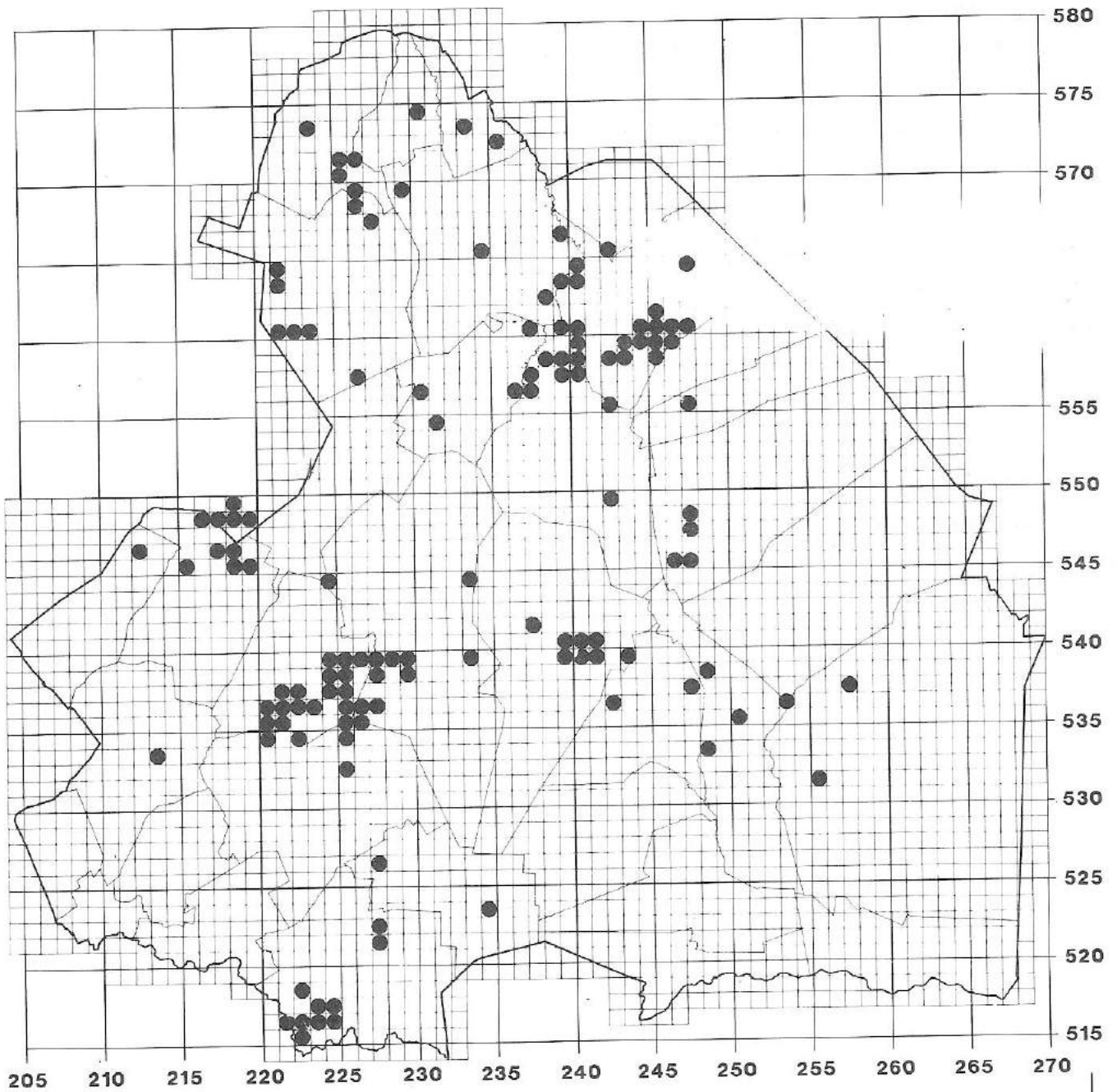
Ook de op boerenwormkruid foeragerende exemplaren bleken erg vreedzaam ten opzichte van soortgenoten en andere vlinders te zijn. Ook kan men vlak langs foeragerende exemplaren lopen zonder dat ze opvliegen. De weinig opvallende kleur en rustig gedrag zorgen er dus voor dat eikepages nauwelijks opvallen en gauw over het hoofd kunnen worden gezien. Indien exemplaren weggevlogen waren dat zeer snel en laag over de vegetatie en waren ze nauwelijks te volgen. In enkele gevallen was de afstand tussen de plaats waar gefoerageerd werd en de dichtsbijzijnde boomgroep zeker 100 meter en werd zelfs over open grasland en bietenakkers gevlogen om de nectarbron te bereiken.

De ervaringen van deze zomer leerde dat eikepage zeker in bepaalde delen van Drenthe een algemene vlindersoort is. Zo heb ik de soort deze zomer in 25 km-hokken waargenomen. Op het verspreidingskaartje van eikepage in Drenthe voor de periode 1990-1992 zijn dan ook clusters van waarnemingen goed te zien. Ze zijn afkomstig van waarnemers die het gedrag van eikepage goed kennen. Dit levert gelijk een groot aantal waarnemingen op.

Tenslotte enkele tips.

- Vuilboom is een belangrijke nectarplant van eikepage. Even schudden aan de struik is noodzakelijk om ze op te jagen. Vooral min of meer vrijstaande struiken op een heideterrein in de buurt van eiken zijn erg geliefd.
- Naast vuilboom wordt ook gefoerageerd op boerenwormkruid. Als er zoompjes boerenwormkruid in de buurt van bosranden of houtwallen aanwezig zijn, let extra goed op. De weinig opvallende kleur en rustig gedrag is de oorzaak dat men eikepage al gauw over het hoofd ziet.
- Ga zodanig staan dat men een goed overzicht heeft over een houtwal of bosrand. Bekijk de boomkruinen met behulp van een verrekijker. Geef niet direct op als men geen exemplaar ziet. Baltsende groepjes zijn vrij snel te herkennen. Gewoon langsvliegende exemplaren minder goed. Eikepage heeft een zeer snelle vlucht en is moeilijk te volgen. Een goed kenmerk dat men inderdaad met eikepage te doen heeft, is het bij wat zonnig weer zilverachtig opblinken van de ondervleugels. Bij somber weer is dit veel minder duidelijk. Bij minder ervaren waarnemers kan dan verwarring plaatsvinden met spanners of andere nachtvlinders die soms ook snel door de boomkruinen vliegen. Overigens vliegt eikepage niet alleen in grote eiken, maar ook in kleinere exemplaren van bijvoorbeeld een meter of vijf, zes hoog.

Figuur 3. Waarnemingen van Eikepage in Drenthe in de periode 1990-1992.

DE OPMARS VAN DE GEHAKKELDE AURELIA IN DRENTHE IN 1992

door Ate Dijkstra

Gehakkelde aurelia is een algemene standvlinder in het zuiden van ons land. De afgelopen eeuw heeft deze soort zich echter regelmatig over grote delen van ons land verspreid om vervolgens daaruit weer te verdwijnen. Vanaf 1981 blijkt weer sprake te zijn van een duidelijke areaaluitbreiding die in 1990 ook Drenthe bereikte. In de periode 1981-1989 werd deze soort slechts in twee uurhokken waargenomen (6). In 1990 was dat in 6 en in 1991 in 14 uurhokken (3). Omdat nadien nog enkele gegevens zijn binnengekomen wijken deze cijfers wat af van die in het vorige artikelje over de opmars van gehakkelde aurelia in Drenthe (3).

In 1992 blijkt de opmars niet gestopt te zijn maar zich in verstrekte mate te hebben voortgezet. De eerste waarneming was op 7 maart in Paterswolde en blijkt, evenals in 1991, gehakkelde aurelia ook in Drenthe te hebben overwinterd. Naast deze maartwaarneming zijn er verder nog vier aprilwaarnemingen. De eerste generatie gehakkelde aurelia vliegt vanaf half juni tot eind augustus. De eerste waarneming van een exemplaar van de eerste generatie in Drenthe was op 16 juni. Gedurende de maanden juni, juli en augustus werden regelmatig exemplaren waargenomen (fig. 1). In september is echter sprake van een zeer sterke stijging van het aantal waarnemingen. Het gaat om exemplaren van de tweede generatie. Dit wijkt af van het landelijk beeld. Landelijk gezien is namelijk sprake van een duidelijke piek in de maanden juli en augustus (1e generatie) en is de septemberpiek (2e generatie) duidelijk kleiner (10).

In 1992 werden de laatste gehakkelde aurelia's in Drenthe op 6 oktober waargenomen. In 1990 en 1991 was dat respectievelijk op 23 en 26 oktober. Bij de meeste waarnemingen van gehakkelde aurelias in Drenthe gaat het om 1 er zijn echter ook waarnemingen van 6 exemplaren (tabel 1).

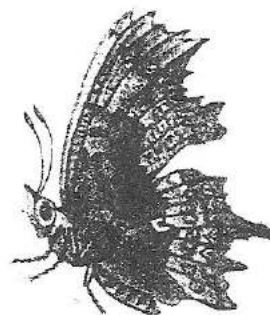
Tabel 1. Groepsgrootte van gehakkelde aurelia in Drenthe in 1992.

Groepsgrootte (aantal exemplaren)	Aantal waarnemingen (n=80)
1	60
2	12
3	2
4	3
5	1
6	2

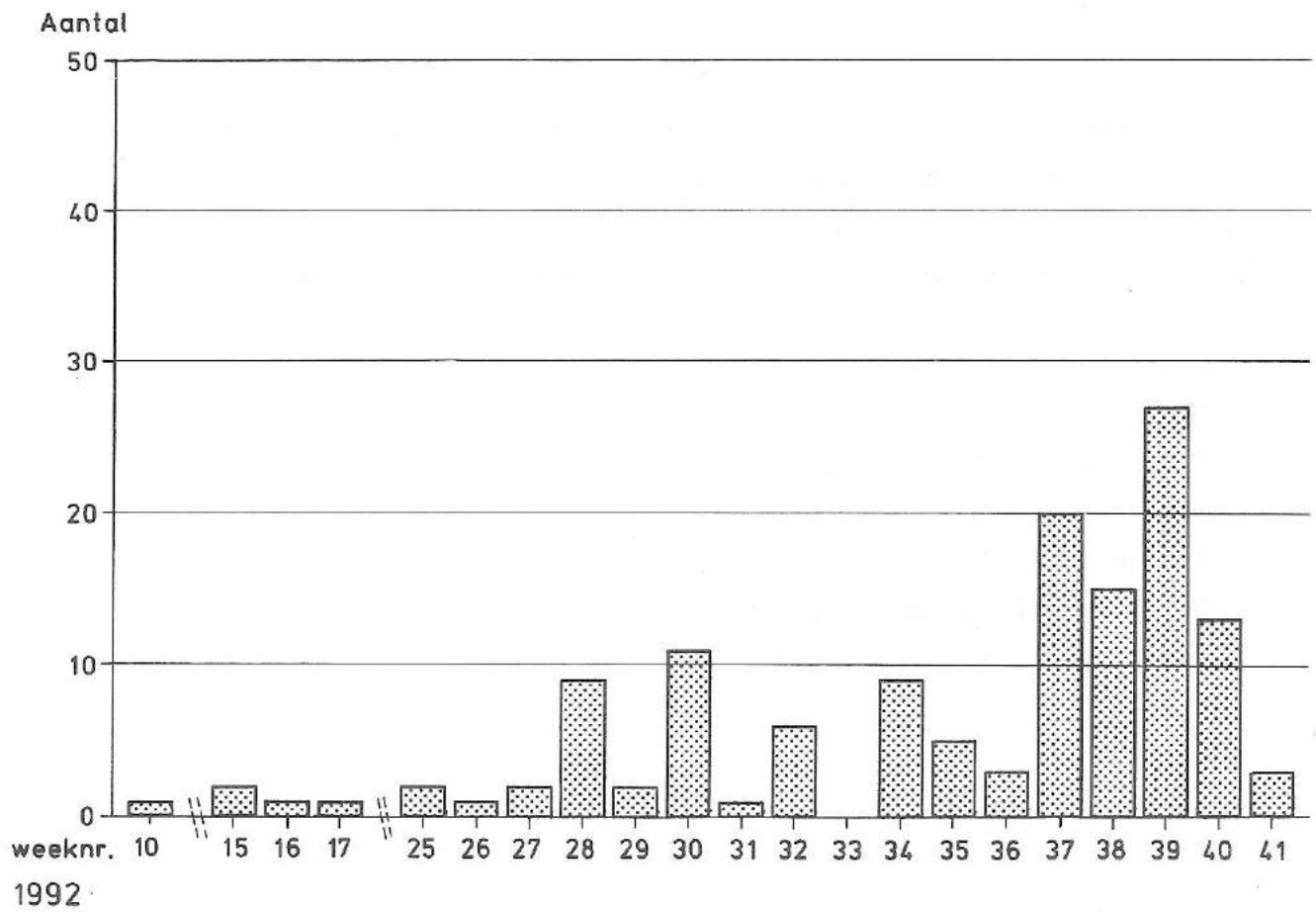
Door een klein aantal waarnemers is ook genoteerd waarop werd gevoerageerd. Herfstaster was duidelijk favoriet (tabel 2).

Tabel 2. Voedselbronnen van gehakkelde aurelia in Drenthe in 1992.

Nectar/voedselplant	Aantal waarnemingen
Herfstaster (Aster spec)	9
IJzerhard (Verbena spec)	2
Speerdistel (Cirsium vulgare)	1
Rozebottels (Rosa spec)	2
Hemelsleutel (Sedum telephium)	2
Kerstomaat (Solanum Lycopersicum)	1

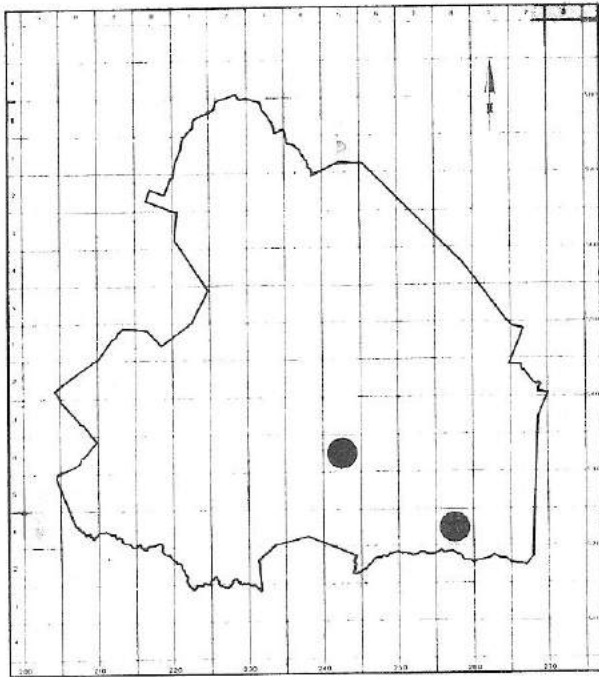

Figuur 1. Aantal waargenomen gehakkelde aurelia's in Drenthe in 1992.
Gesommeerd per week.

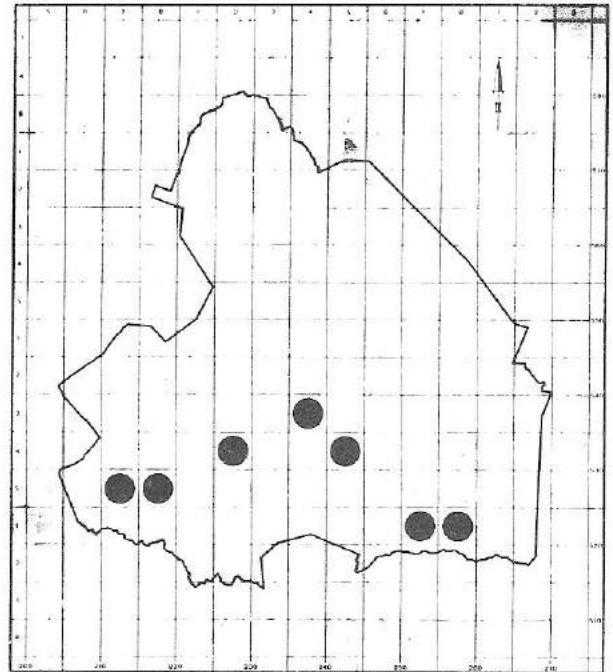

Figuur 2. Waarnemingen voor gehakkelde aurelia in Drenthe 1981-1989, 1990, 1991, 1992.

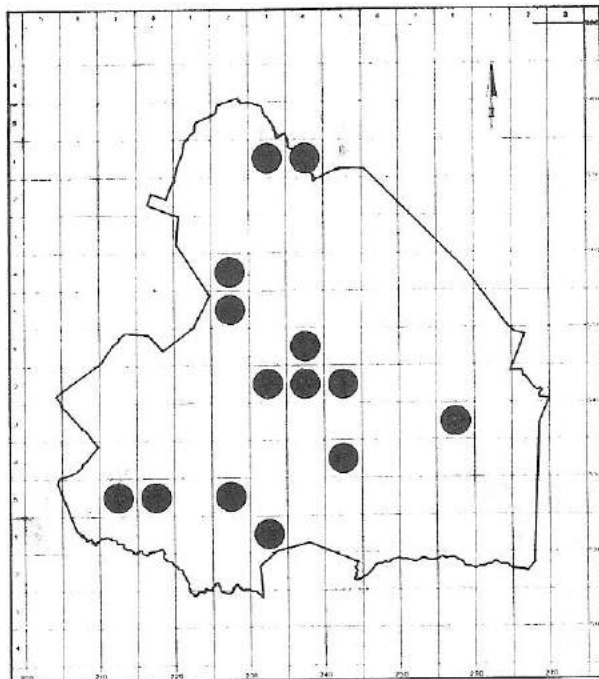
1981-1989

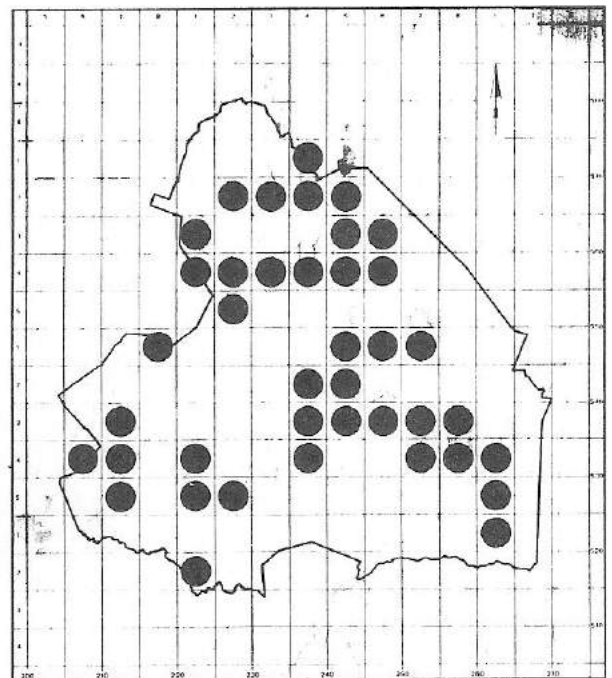
N6 1990

N14 1991

N40 1992

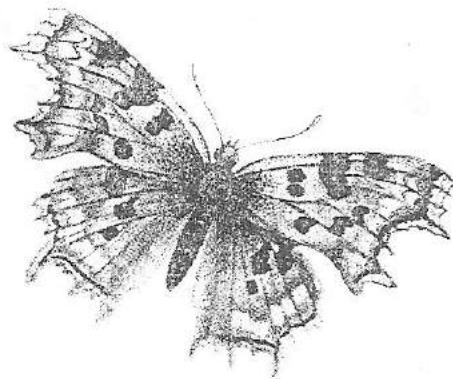

Naast bloemen blijkt gehakkelde aurelia ook te foerageren op vruchten zoals rozebottels, kerstomaat, afgevalen pruimen en op druiven, al waren die volgens M. Kleman wel zuur.

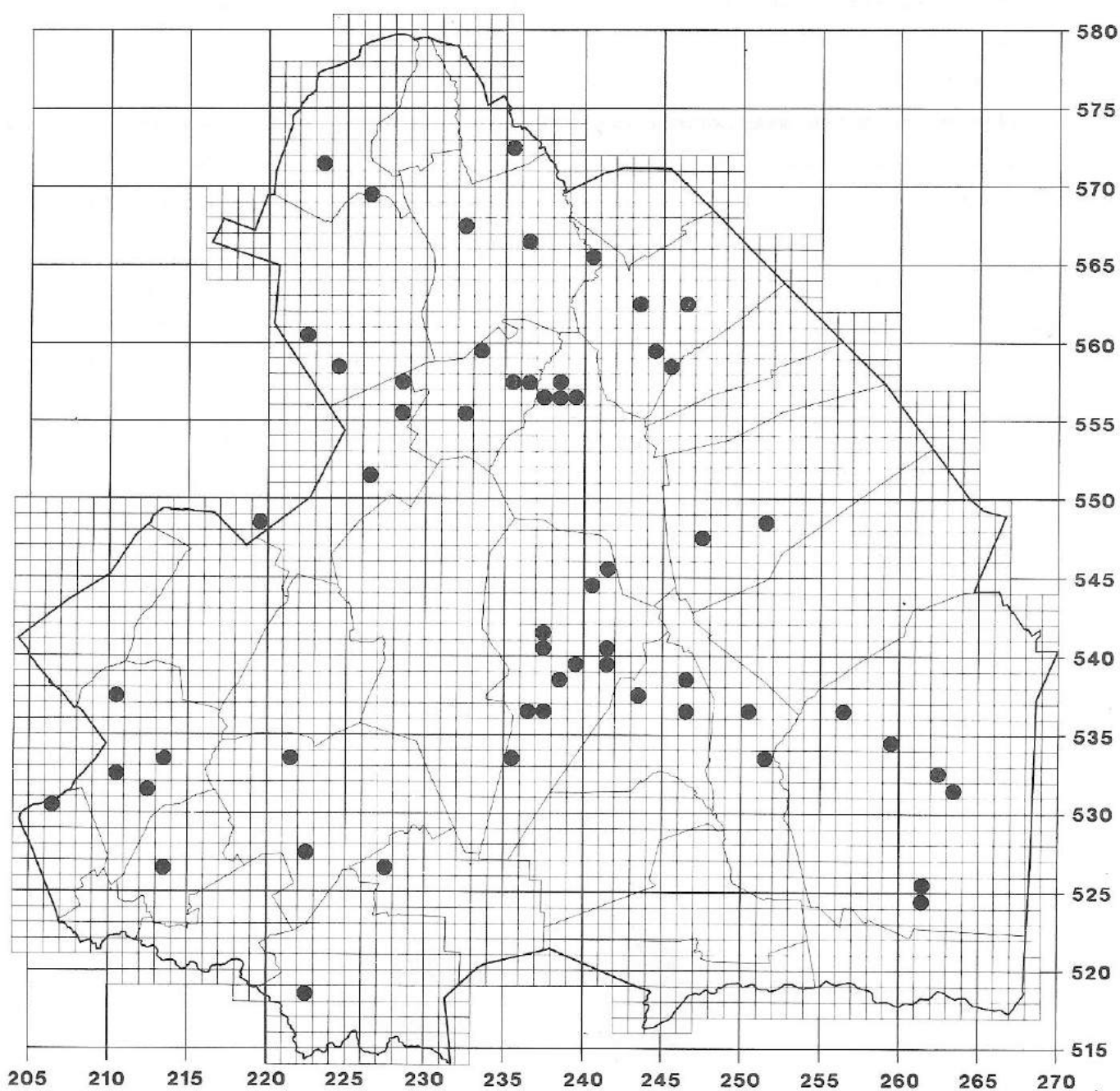
Onafhankelijk van elkaar zijn ook twee waarnemingen binnengekomen van gehakkelde aurelia foeragerend op een composthoop. Of het daarbij gaat om echt foerageren of dat geprofiteerd wordt van de warmte die een composthoop produceert wil ik in het midden laten.

Als we de ontwikkeling de afgelopen jaren nader bekijken (fig. 2) dan ontstaat het volgende beeld. De opmars van gehakkelde aurelia's in Drenthe begint in 1990. Dat jaar bereikt deze soort Midden-Drenthe. Een vroege waarneming (half april) het jaar daarop maakt duidelijk dat er ook sprake is van overwintering. In 1991 wordt de opmars voortgezet en wordt Noord-Drenthe bereikt. De noordelijkste plaats die dat jaar in ons land werd bereikt was Haren in de provincie Groningen. Uit de vroege waarnemingen van gehakkelde aurelia in 1992 blijkt dat ook in de winterperiode 1991/1992 exemplaren in Drenthe hebben overwinterd. Een waarneming van een pop op 6 augustus, die overigens de volgende dag al uitkwam (schriftelijke mededeling M. Kleman), laat zien dat gehakkelde aurelia zich in 1992 ook in Drenthe heeft voorgeplant. Dat kan overigens in 1991 ook al het geval zijn geweest. De opmars van gehakkelde aurelia kan verder geïllustreerd worden aan de hand van de toename van het aantal waargenomen exemplaren. In 1991 zijn waarnemingen van circa 20, in 1992 van 136 exemplaren binnengekomen, ongeveer zeven keer zoveel dus. Ook het aantal uurhokken waarbinnen gehakkelde aurelia is waargenomen steeg in 1992 fors, namelijk van 14 uurhokken in 1991 naar 40 in 1992 (fig. 2, fig. 3).

Tenslotte het verzoek ook dit jaar zoveel mogelijk gegevens over gehakkelde aurelia vast te leggen, zoals aantal, datum, km-hok. Ook gegevens over nectarplanten, waardplanten, rupsen, en poppen zijn welkom.

Figuur 3. Waarnemingen van gehakkelde aurelia in Drenthe in 1992 op km-hok basis.

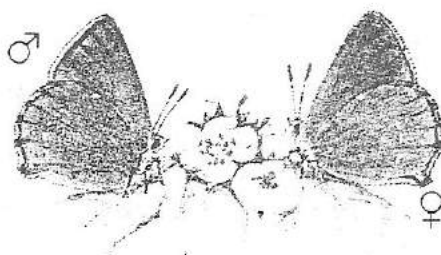
WAARNEMINGEN IN DRENTHE VAN GROENTJE (CALLOPHRYS RUBI) IN GRASLAND

door Ate Dijkstra

Groentje is een dagvlindersoort van heide met bosopslag en overgangen van bos naar heide. Het afgelopen jaar zijn enkele meldingen binnengekomen van groentje in graslandgebieden. Voor een dagvlindersoort van heiden een opmerkelijk biotoop.

Toch is de verklaring van dit gedrag eigenlijk vrij eenvoudig. In het voorjaar zijn op de heide maar weinig nectarplanten aanwezig. Groentje blijkt dan uit te wijken naar kruidenrijke graslandvegetaties in de omgeving. Daar zijn wel geschikte nectarbronnen. Zo nam ik enkele groentjes waar in graslandpercelen langs het Smalbroekerloopje. de exemplaren waren afkomstig van het nabijgelegen Balloërveld. Ze foerageerden op scherpe boterbloem. Dit foerageergedrag van groentje is ook in de literatuur terug te vinden (2). Uit bijvoorbeeld een onderzoek naar groentje in Vlaanderen bleek dat deze soort geconcentreerder voorkwam in de aangrenzende hooilanden dan op de heide. Mogelijk vonden in de hooilanden ook de meeste paringen plaats. Ook daar werd gefoerageerd op boterbloem (*Ranunculus spec*). In zowel Bink (1992) als Tax (1989) wordt (scherpe) boterbloem niet als nectarplant van groentje genoemd.

Hoe ver waagt groentje zich buiten zijn biotoop? De grootste afstand die ik heb gemeten is 210 meter. De afstand tussen het Balloërveld en de hooilanden langs het Smalbroekerloopje is echter geringer, lokaal 50-60 meter. De bovenloop grenst zelfs aan het Balloërveld. Wordt echter vanaf dat punt gemeten, dan is de afstand groter, namelijk ca. 520 meter. Wie biedt meer?

LITERATUURLIJST INZAKE DE VIJF VORIGE ARTIKELEN

1. Bink, F.A. (1992) Ecologische Atlas van de Dagvlinders van Noordwest-Europa.
Schuyt en Co Uitgevers en importeurs BV,
Haarlem.
Uitgave in samenwerking met Instituut voor Bos-
en Natuuronderzoek, Vereniging tot Behoud van
Natuurmonumenten in Nederland, Unie van Provin-
ciale Landschappen.
2. Decleer, Kris (1992) Erica en Groentje.
Vlinders 7e jaargang, nr. 2, mei 1992, pagina
22-24.
3. Dijkstra, Ate (1991) De opmars van gehakkelde aurelia in Drenthe.
Nieuwsbrief Werkgroep Vlinders Drenthe.
Jaargang 2, nr. 2, pagina 2-6.
Consulentschap Natuur, Bos, Landschap en Fauna
Drenthe.
4. (1991) Eerste waarnemingen van dagvlinders in Drenthe
over de periode januari-mei 1991 (voorlopige
resultaten) pagina 7-9.
5. (1991) Waarnemingen van Distelvlinder in Drenthe in
1991 (voorlopige resultaten) pagina 10-11.
6. Dijkstra, Ate, Dekker, H., Takman, B. (1992) Dagvlinders in Drenthe. Provincie Drenthe,
dienst Ruimte en Groen, afdeling Natuur, Land-
schap en Recreatie in samenwerking met Consu-
lentschap Natuur, Bos, Landschap en Fauna
Drenthe en Staatsbosbeheer.
7. Scheper, M. De dagvlinderfauna van de Wildenberg in 1992.
Nieuwsbrief Werkgroep Vlinders Drenthe, jaargang
4, Nr. 1, pagina 25-38 Consulentschap Natuur,
Bos, Landschap en Fauna Drenthe.

8. Swaaij, Chris van (1992) Eerste dagvlinderwaarnemingen 1991. Vlinders kwartaalblad van de Vlinderstichting, 7e jaargang, nummer 1, februari 1992, pagina 14-17.
9. (1993) Eerste waarnemingen 1992. Vlinders kwartaalblad van de Vlinderstichting, 8e jaargang, nr. 1, pagina 15-18.
10. Tax, M.H. (1989) Atlas van de Nederlandse Dagvlinders, Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland/Vlinderstichting, 's Graveland/Wageningen.
11. Verspui, K. (1991) Dwingelderveld: Libellen en dagvlinders. Staatsbosbeheer Drenthe-Zuid, Pesse en Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten, 's Graveland, Krips repro Meppel.

MONITORING VAN DAGVLINDERS TE WESTDORP

door F. Ginsel en H.N.C. Reijnders

In 1992 is de Stichting Behoud Natuur en Leefmilieu in samenwerking met de Koninklijke Nederlandse Jagers Vereniging en het Consulentenschap Natuur, Bos, Landschap en Fauna gestart met het Herstelplan Leefgebieden Patrijs.

Doel van het plan is door toepassing van maatregelen ter bevordering van de natuurwaarden in akkerbouwgebieden de aantalsontwikkeling van de patrijs - de indicator voor natuurwaarde - gunstig te beïnvloeden.

Naast de ontwikkeling van de patrijzenstand worden ook de effecten op de dagvlinderstand gevolgd in 5 projectgebieden en 8 referentiegebieden. Het Drentse Westdorp is één van de projectgebieden.

De Vlinderwerkgroep Drenthe zal in samenhang met de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging de vlindermonitoring te Westdorp verzorgen gedurende de periode van 5 jaar dat het project loopt.

In het gebied rond Westdorp worden de aantallen dagvlinders geteld op 4 terreinen die extensief beheerd worden. (Op kaart 1: A1, B1, C1 en D1). Als controle dienen tellingen op 4 terreinen die vergelijkbaar zijn, maar waarop een normaal beheer van toepassing is. (Op kaart 1: A2, B2, C2 en D2).

A1: ingezaaide grasstrook van 450 m die één keer per jaar gemaaid wordt.

A2: met gras begroeide wegberm die minstens één keer per jaar gemaaid wordt.

B1: snelgroeiend populierenbos met gras en akkeronkruiden.

B2: populierenbos met zware onderbegroeiing van vnl. leverkruid.

C1: in 1991/1992 aangeplante singel achter boomkwekerij.

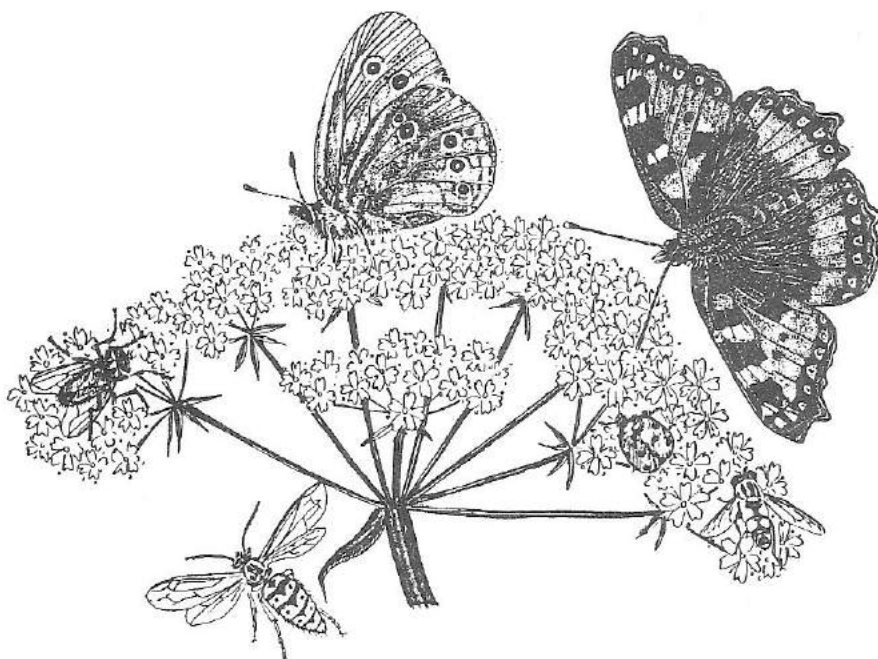
C2: oude singel met eik en braam.

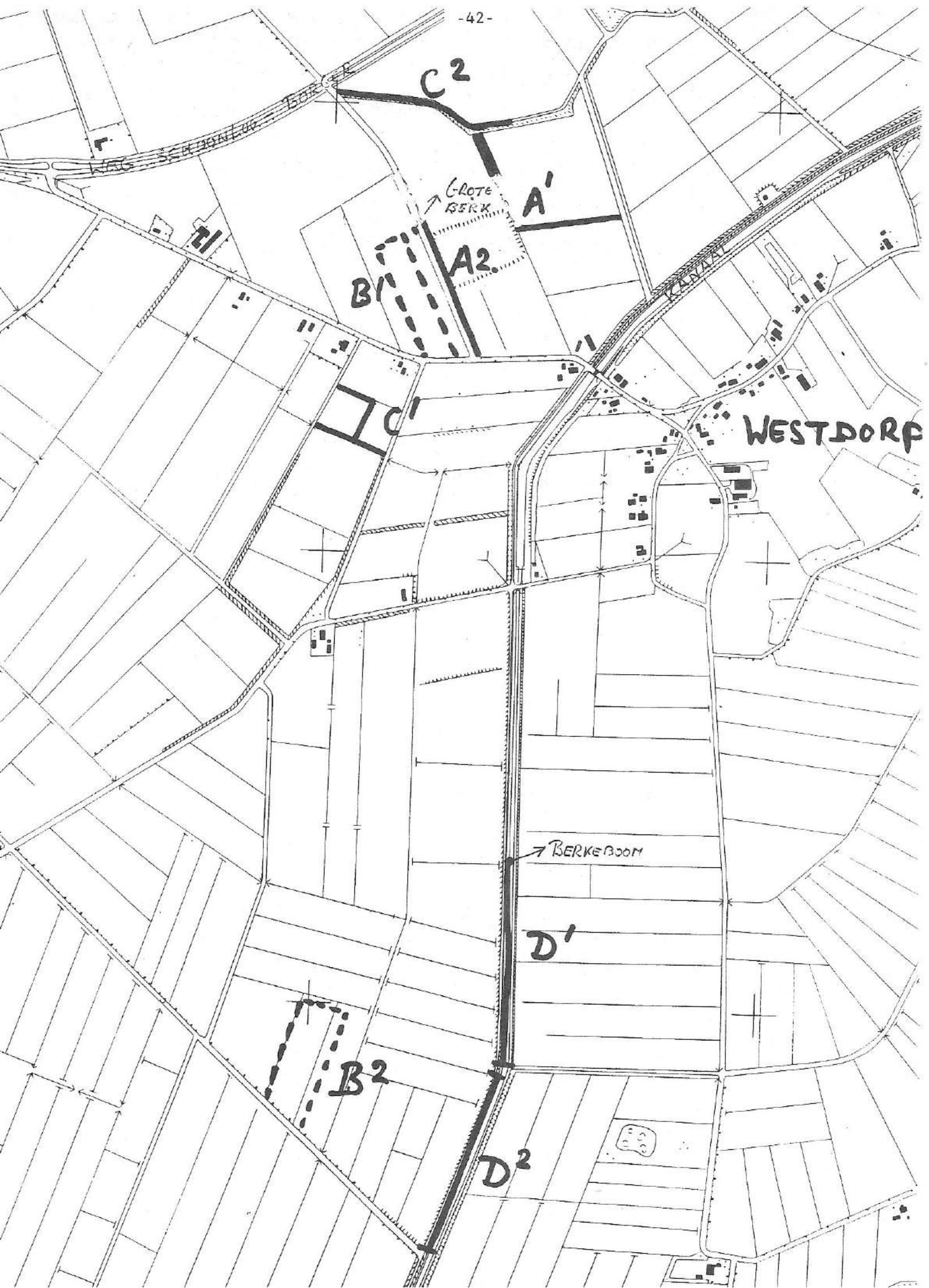
D1: kanaalkant die niet gemaaid wordt.

D2: kanaalkant die normaal beheerd wordt.

Op 27 juni 1992 is globaal het gebied bij Westdorp (Atlasblok 17.16) op dagvlinders geïnterviewd door medewerkers van de Vlinderwerkgroep.

Er zijn in 4 km-hokken 13 vlindersoorten waargenomen, waarvan 10 nieuw zijn voor atlasblok 17.16. De aanwezigheid van het geelsprietdikkopje en de eikepage is niet met zekerheid vastgesteld. Het resultaat van de tellingen staat vermeld in tabel 1.

Tabel 1. Aantal vlinders per km-hok in atlasblok 17.16 op 27-6-1992.

km-hok	totaal	245-546	246-547	247-546	247-547
Zwartsprietdikkopje	48	3	8	17	20
Groot dikkopje	2	-	2	-	-
Citroenvlinder	1	-	-	-	1
Groot koolwitje	59	4	13	-	42
Klein koolwitje	57	-	1	15	41
Klein geaderd witje	3	-	-	1	2
Distelvlinder	1	-	-	1	-
Kleine vos	19	2	1	3	13
Gehakkelde aurelia	1	-	-	-	1
Koevinkje	167	21	14	45	87
Hooibeestje	15	1	3	5	6
Oranje zandoogje	4	2	-	-	2
Bruin zandoogje	112	7	16	27	62

Na deze verkennende inventarisatie zijn op de terreinen A1-D1 en de referentieterrein A2-D2 vlinders geteld op 9/7, 23/7, 29/7, 7/9 en 30/9. In augustus zijn geen tellingen uitgevoerd in verband met de slechte weersomstandigheden. Door het bijzonder fraaie zomerweer in de maand juli waren de aantallen waarnemingen in die periode het hoogst. Zij bepalen daarom ook voor een belangrijk deel van het totaalbeeld. De resultaten zijn te vinden in tabel 2.

Tabel 2. Totaal aantal getelde vlinders in 1992 in de transsekten A1 - D1 en A2 - D2.

	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2
Zwartsprietdikkopje	16	3	26	28	20	8	2	4
Geelsprietdikkopje	10	-	3	8	9	2	-	2
Groot dikkopje	-	-	-	-	-	-	-	-
Citroenvlinder	3	1	6	14	10	2	-	2
Groot koolwitje	5	2	4	23	16	13	-	3
Klein koolwitje	10	25	31	38	32	25	22	30
Klein geaderd witje	-	1	6	39	17	10	13	15
Oranje tip	-	-	-	3	-	2	-	2 *

	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2
Groentje	-	-	-	-	-	-	-	-
Eikepage	-	-	-	3	-	7	-	-
Kleine vuurvlinder	-	7	-	1	-	-	3	4
Bruine vuurvlinder	-	-	-	-	-	2	-	-
Boomblauwtje	-	-	2	4	-	-	-	-
Atalanta	4	-	1	5	4	4	1	3
Distelvlinder	-	4	-	2	-	6	1	3
Kleine vos	3	4	19	39	2	-	1	4
Dagpauwoog	6	12	3	58	-	2	2	15
Gehakkelde aurelia	-	-	-	-	-	-	-	-
Landkaartje	2	1	2	-	-	6	-	-
Argusvlinder	8	7	5	31	5	17	18	49
Koevinkje	4	1	7	14	12	19	4	31
Hooibeestje	-	-	-	-	-	7	1	-
Oranje zandoogje	23	31	26	73	28	37	52	198
Bruin zandoogje	9	21	11	72	32	32	47	96

NABESCHOUWING

Hoewel laat in het seizoen begonnen is met de inventarisaties en er op betrekkelijk weinig dagen gelegenheid is geweest de aantallen vlinders te tellen, is er een duidelijk positief beeld ontstaan over de soortenrijkdom en de aantallen vlinders in het gebied rond Westdorp. Het fraaie zomerweer heeft daar uiteraard ook aan bijgedragen.

Het is nog te vroeg om de resultaten van de tellingen in de verschillende gebieden te vergelijken. Maar de situatie rond Westdorp geeft goede hoop dat de effecten van het beheer terug te vinden zullen zijn in de stand van de dagvlinders.

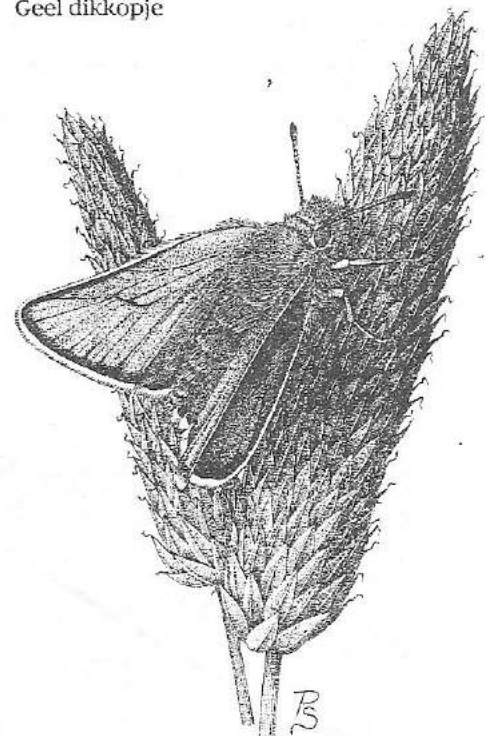
* Noot van de redactie:

een opmerkelijke waarneming van het oranjetipje in juli laat in het seizoen!

Zwartsprietdikkopje

Thymelicus lineola

Klein dikkopje, Bruin dikkopje,
Geel dikkopje

VLINDERTELLINGEN BIJ HET SULTANSMEER 1991

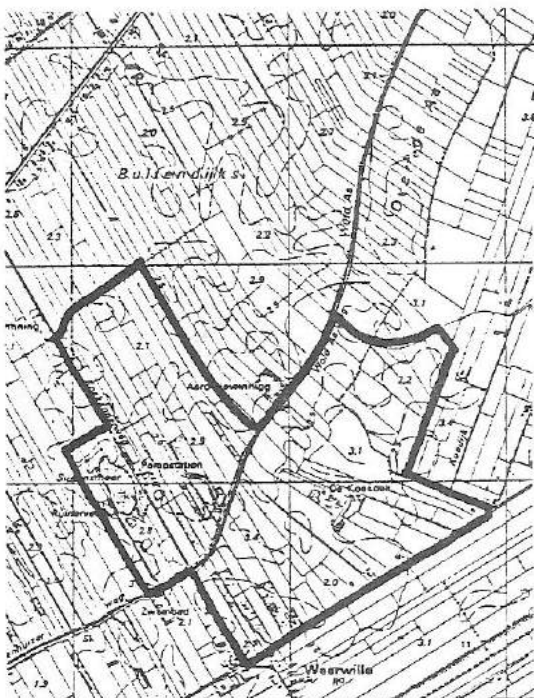
door Michel Klemann

INLEIDING

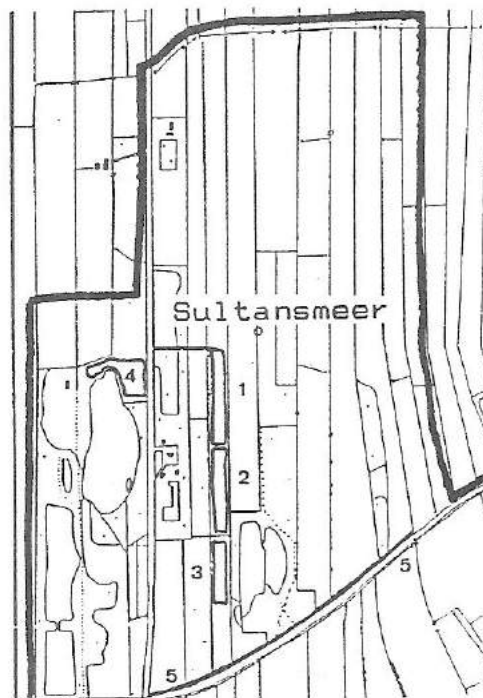
Momenteel is de ruilverkaveling "Ruinerwold-Koekange" in uitvoering. In dit ruilverkavelingsplan is het reservaat Sultansmeer/De Koekoek gepland met een oppervlakte van ca. 175 ha (figuur 1). Tijdens enkele bezoeken in 1990 aan het Sultansmeer, gemeente Ruinerwold (km-hokken 216-526 en 216-527), werden opvallend veel dagvlinders gezien. Over het gebied was echter weinig bekend wat betreft de soortensamenstelling en de aantallen dagvlinders.

WERKWIJZE

In 1991 zijn in de periode eind juni - half september vlindertellingen uitgevoerd. Deze werden zoveel mogelijk met voor vlinders gunstige weersomstandigheden uitgevoerd; dus zon en weinig wind. Het hele gebied is te groot om in één bezoek af te lopen op de aanwezigheid van dagvlinders. Daarom is gekozen voor tellingen op een vijftal proefvlakken, hierna percelen genaamd. De keuze is hierbij gevallen op delen waar in 1990 veel vlinders waren gezien. Voor de ligging en de nummering van de 5 percelen wordt verwezen naar figuur 2.

Figuur 1: Ligging toekomstig reservaat Sultansmeer/ De Koekoek.

Figuur 2: Sultansmeer, ligging en nummering van de percelen.

Eerder in het seizoen is het gebied ook enkele malen geteld, maar zonder onderscheid te maken tussen verschillende telpercelen. Dit verhaal handelt, op een anekdote na, over de periode 23 juni tot en met 19 september.

Tijdens een vlinderinventarisatie liep ik langzaam een vaste route door het terrein en sprak de waarnemingen in op een pocket cassetterecorder. De band werd thuis uitgewerkt. Een inventarisatie duurde gemiddeld 1,5 uur.

RESULTATEN

In de "Atlas van de Nederlandse dagvlinders" (Tax, 1989) wordt de verspreiding van de soorten weergegeven op basis van atlasblokken (5 x 5 km). Het Sultansmeer bevindt zich in een atlasblok 16-58. Vóór 1980 zijn voor dit atlasblok geen vlinderwaarnemingen gemeld (Tax, 1989). Uit de periode 1981-1986 zijn van 12 soorten waarnemingen bekend geworden (tabel 1).

Tabel 1: vlinderwaarnemingen in atlasblok 16-58 in de periode 1981-1986.

Bron: Tax, 1989.

1. Citroenvlinder	11-100 ex.	7. Atalanta	1-10 ex.
2. Groot koolwitje	11-100 ex.	8. Kleine vos	1-10 ex.
3. Klein koolwitje	1-10 ex.	9. Dagpauwoog	1-10 ex.
4. Klein geaderd witje	11-100 ex.	10. Landkaartje	1-10 ex.
5. Oranjetipje	1-10 ex.	11. Koevinkje	11-100 ex.
6. Icarusblauwtje	1-10 ex.	12. Bruin zandoogje	11-100 ex.

Op het icarusblauwtje na zijn al deze soorten, veelal in hogere aantallen, bij het Sultansmeer aangetroffen. Daarnaast werden nog 12 nieuwe soorten aan de lijst toegevoegd. Totaal werden 23 soorten dagvlinders in de omgeving van het Sultansmeer in 1991 waargenomen.

De percelen worden hieronder kort besproken. Daarna wordt een overzicht gegeven van de 23 waargenomen soorten. Tot slot worden de percelen met elkaar vergeleken.

PERCEELSBESCHRIJVINGEN

Perceel 1: oppervlakte 0,9 ha; lengte van de route 500 m.

Dit is een klein stuk landbouwpad en verder een vrij droog, ongemaaid perceel met daarin een vochtige strook waarin hogere grassen staan. De begrenzing bestaat uit bos en houtwal aan de westkant en houtwalrestant, greppel en grasland aan de oostkant. Er is een kleine aanplant van sparren waar tussen de begroeiing door maaien kort wordt gehouden. Hier zaten, evenals op het stukje zandweg, regelmatig vlinders te zonnen. Verder ligt er een ruig begroeide bult van oud kuilvoer en/of mest.

Opvallende bloeiende planten: St. Janskruid, Koninginnekruid, Rolklaver, Kattestaart, Hondsdraf, Boterbloemen, Kamille, Leeuwebekje, Wederik, Moerasspirea, Valeriaan, Bereklauw, Walstro, Vlier, Wilde bertram, e.d.

Beheer: momenteel wordt door jaarlijks eenmaal te maaien en het maaisel af te voeren geprobeerd een begroeiing van schrale zandbodems te creëren. Dit jaar is dit eind september gebeurd.

Perceel 2: oppervlakte 0,9 ha; lengte van de route 500 m.

Vrij droog graslandperceel. Op enkele wandelstroken na ongemaaid tot eind september. Enkele aren zijn bewerkt en ingezaaid met kruiden als Kaasjeskruid, Ratelaar, Wilde peen, Beemdbloem en Korenbloem. Deze stukken zijn vanwege het grote bloemaanbod aantrekkelijk voor vlinders.

Perceel 2 grenst aan perceel 1, aan hooi-/weiland met greppel en houtwalrestanten en aan perceel 3. Zowel door perceel 1 als 2 loopt langs de westelijke bos/houtwalrand een pad. Dit pad wordt door boeren gebruikt die gaan hooien of gieren op perceel 3.

Opvallende bloeiende planten: St. Janskruid, Koninginnekruid, Rolklaver, Hondsdraf, Boterbloemen, Leeuwebekje, Wederik, Kale jonker, Kamille, Grote ratelaar, Moerasspirea, Valeriaan, Bereklauw, Moerasandoorn, Braam, Vlier, Koekoeksbloem, Vogelwikke, Avondkoekoeksbloem, Walstro, Toorts, Wilde bertram, Duizendblad, e.d.

Beheer: evenals bij perceel 1 is hier eind september de begroeiing gemaaid en afgevoerd om zo de bodem te verschrallen.

Perceel 3: oppervlakte 0,63 ha; lengte van de route 350 m.

Vochtig grasland. Dit perceel is nog bij boeren in gebruik.

Data werkzaamheden: op 2-6 was de begroeiing gemaaid en afgevoerd, waarna het zwaar bemest is met gier. Op 11-7 was de helft weer gemaaid en op 23-7 de andere helft. Het perceel was weer zwaar bemest met gier dat tevens aan de randen tot twee meter hoog in de bomen hing.

De begrenzing wordt gevormd door een maisakker, bos aan twee kanten en is afgescheiden van perceel 2 door een greppel met stromend water.

Opvallend bloeiende planten: op het perceel komt als gevolg van de werkzaamheden vrijwel niets tot bloei, behalve veel Pinksterbloemen in het voorjaar. In de bosrand staat echter veel Bereklaauw, Haagwinde, Vlier, Braam, Valeriaan, Moerasspirea, e.d.

Beheer: daar het nog in eigendom van boeren is, wordt regelmatig de begroeiing gemaaid en met gier bedekt.

Perceel 4: oppervlakte 0,85 ha; lengte van de route 400 m.

Dit is een variabel grasland: droog en nat. Het grenst aan het Sultansmeer met bomen-/struikenrand, de Koekangerweg, een intensief beheerd graslandperceel en aan een mooie brede bramenwal.

Opvallende bloeiende planten: Braam, Rode en Witte klaver, Pinksterbloem, Kattestaart, Paardebloem, Moerasandoorn, Vogelwikke, Herfstleewetand, e.d.

Beheer: niet meer in gebruik bij boeren. Toch was dit perceel midden in het vlinderseizoen, op 6 juli, gemaaid. Hierbij is met zeer zware machines gewerkt die de zode in het natte deel stuk hebben gereden. Vele insecten zullen met het maaisel zijn afgevoerd. Op 28 juli was het gras echter al weer zo'n 30 cm hoog.

Perceel 5: oppervlakte 0,40 ha; lengte van de route 660 m.

Het betreft hier eigenlijk geen perceel, maar een landbouwpad die langs de noordoever van de Wold Aa loopt. Vanaf de Koekangerweg tot aan de stuw raakt dit pad steeds meer begroeid. De eigenlijke oever van de Wold Aa is steil en met de helling op het zuiden gericht, waardoor hier relatief veel zonlicht op valt. Deze helling is bloemrijk. Het pad loopt verder langs drie verschillende bosjes, twee stukken grasland en langs een maisakker. Deze grensstroken zijn rijk aan kruiden. Met name de greppel van enkele meters breed helemaal aan het begin is ruig begroeid. De aanwezigheid van de bosjes zorgt voor de mogelijkheid om op korte afstanden van elkaar windluwe plekken te vinden.

Opvallende bloeiende planten: Boerenwormkruid, Kattestaart, Rolklaver, Braam, Bereklaauw, St. Janskruid, Fluitekruid, Klaver, Boterbloemen, Herfstleewetand,

Avondkoekoeksbloem, Kamille, Wilde bertram, Duizendblad, e.d.

Beheer: het beheer is onduidelijk. Als het gras hoog wordt, gaat men er met de cyclomaaier overheen. Gemaaid was er op 6-7 en 1-8. Er stonden daarna vrijwel geen bloeiende planten meer. De Wold Aa wordt "schoon" gehouden zodat er geen boven het wateroppervlak uitgroeiende planten in staan.

SOORTBESPREKING

1 en 2. Geelsprietdikkopje (*Thymelicus sylvestris*) en Zwartsprietdikkopje (*Thymelicus lineola*)

Beide soorten komen in het Sultansmeer voor. Het Zwartsprietdikkopje was enkele malen talrijker dan het Geelsprietdikkopje. Omdat het veldkenmerk van verschillende sprietkleuren aan de onderzijde van de knop moeilijk te gebruiken was, zijn de waarnemingen van deze soorten bij elkaar genomen.

Het dikkopje was de meest talrijke dagvlinder. Van begin juli tot begin september hebben de aantallen een mooi oplopend en dalend patroon met een maximum geteld aantal van 320 op de 5 percelen op 3 augustus. Dikkopjes hielden zich vooral op in en tussen open hogere grasvegetaties. De detectie-afstand is daardoor en mede door de grootte en de relatief onopvallende kleur laag. Het totaal aantal dikkopjes zal in werkelijkheid hoger zijn.

3. Groot dikkopje (*Ochlodes venata*)

Van deze soort zijn slechts twee waarnemingen gedaan:

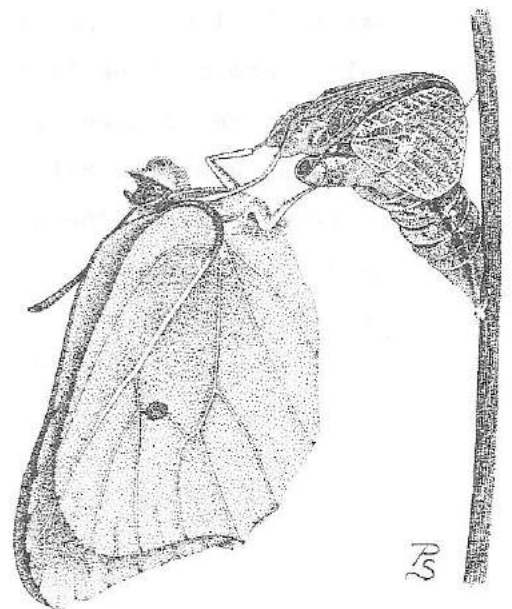
- 1 augustus 1 ex. op perceel 5 en
- 3 augustus 1 ex. op perceel 2.

Citroenvlinder
Gonepteryx rhamni

Citroentje

4. Citroenvlinder (*Gonepteryx rhamni*)

De enige waargenomen Citroenvlinder die overwinterd had, werd gezien op 13 april op perceel 2. Daarna duurde het tot 14 juli tot er weer 1 werd gezien. Van eind juli tot half augustus is de soort bij iedere telling in lage aantallen present.

Het hoogste dagtotaal was 8 exemplaren op 6 augustus. Waarom de aantallen relatief laag blijven is onbekend.

Favoriete nectarplanten, Koninginnekruid en Kattestaart, komen met name in de randen en lage delen van percelen 1 en 2 voor.

5. Groot koolwitje (Pieris brassicae)

De waarnemingen in het Sultansmeer hebben, op 2 exemplaren op 23 juni na, betrekking op de tweede generatie. De top werd bereikt in eind juli en de eerste week van augustus. Met een totaal van slechts 43 exemplaren is het Groot koolwitje één van de schaarsere soorten.

6. Klein koolwitje (Pieris rapae)

De getelde aantallen in het Sultansmeer lopen vanaf half juli eerst langzaam en later versneld op. De piek van 38 exemplaren werd bereikt op 20 augustus, waarna de aantallen langzaam weer afnamen. Deze aantallen hebben betrekking op de tweede en derde generatie.

7. Klein geaderd witje (Pieris napi)

Van de eerste generatie zijn weinig vlinders gezien. De tweede generatie was opvallender en bereikte een piek op 17 juli met 32 exemplaren. In de overlapperperiode van de tweede en derde generatie wordt een piek bereikt van 35 exemplaren op 6 augustus. De derde generatie bereikte ongeveer dezelfde aantallen als de tweede, met 41 exemplaren op 25 augustus als topdag.

Opmerkelijk hoge aantallen op perceel 3 werden op 30 april 1990 gezien, toen hier meer dan 100 vlinders rondvlogen.

8. Oranjetipje (Anthocharis cardamines)

Het Oranjetipje is een vroege voorjaarsvlinder die in 1 generatie per jaar vliegt in de periode begin april tot begin juli.

Vanwege het geringe aantal bezoeken in deze periode is de soort slechts op 3 data gezien:

- 13 april op de percelen 2, 3 en 4, elk 1 exemplaar;
- 14 april 2 exemplaren op perceel 4;
- 20 mei 2 exemplaren op perceel 4.

De soort is talrijker dan uit deze waarnemingen blijkt, op 30 april

1990 telde ik alleen op perceel 3 al 7 exemplaren.

Van de waardplanten, Pinksterbloem en Look zonder look, is vooral de eerste soort talrijk op percelen 3 en 4 en langs de oever van de Wold Aa. Mogelijk is het natte en koude voorjaar een reden voor het geringe aantal waarnemingen.

9. Kleine vuurvlinder (Lycaena phlaeas)

De aantallen in het Sultansmeer laten zien dat er drie generaties zijn opgetreden. Van de eerste is slechts 1 exemplaar gezien op 23 juni. Van de tweede werd het eerste exemplaar op 20 juli gezien en bereikten de aantallen een top van 23 exemplaren op 3 augustus. Mogelijk als een gevolg van het mooie weer in deze periode kon de derde generatie die over het algemeen kleiner is dan de tweede, zich gunstig ontwikkelen. Op de laatste teldatum, 19 september 1991, werden 54 exemplaren geteld. De Kleine vuurvlinder was daarmee de talrijkste vlinder op dat moment. Schapezuring is de belangrijkste waardplant. Het verschralende maaibeheer op de percelen 1, 2 en 4 en in de toekomst op 3 zal op deze plantesoort en daarmee wellicht ook op de Kleine vuurvlinder een gunstige uitwerking hebben.

10. Bruine vuurvlinder (Heodes tityrus)

De eerste generatie, van begin mei tot eind juni, is onopgemerkt gebleven. De tweede vliegt van begin juli tot begin september. Op 6 augustus werden op de percelen 1 en 2 totaal 5 exemplaren geteld. Omdat deze soort onopvallend is, ligt het maximale aantal aanwezige vlinders mogelijk hoger.

De waardplanten Veld- en Schapezuring zijn in ruime mate aanwezig en zullen bij een verschralend maaibeheer nog toenemen.

11. Boomblauwtje (Celastrina argiolus)

Van deze soort slechts één waarneming:

- 13 april 1 exemplaar op perceel 2.

12. Atalanta (Vanessa atalanta)

In Sultansmeer bleven in 1991 de aantallen beperkt tot 3 waarnemingen:

- 3 augustus 1 exemplaar op perceel 1;

- 14 augustus 2 exemplaren op perceel 2;
- 8 september 1 exemplaar op perceel 4.

13. Distelvlinder

Het aantal waarnemingen was als volgt:

- 10 juli 1 exemplaar op perceel 2;
- 17 juli 1 exemplaar op perceel 2;
- 14 augustus 1 exemplaar op perceel 5;
- 20 augustus 1 exemplaar op perceel 2.

Op perceel 2 was de Distelvlinders frequent aanwezig, waarschijnlijk vanwege de grote variatie in bloeiende planten. Opvallend was het voorkomen van meerdere Distelvlinder in tuinen in Ruinerwold op 23 en 24 augustus. Vooral op de her en der aanwezige vlinderstruiken (*Buddleja spec.*) was de soort te vinden. Mogelijk betrof het hier een migratiegolf.

14. Kleine vos (*Aglaia urticae*)

In het Sultansmeer zijn vanaf de eerste tot en met de laatste telling Kleine vossen gezien. De top van de tweede generatie werd met 28 exemplaren op 17 juli bereikt. Voor de derde generatie lag de top met 43 exemplaren op 8 september. In augustus is er in het land een explosie van Kleine vossen geweest. De soort is in jaren niet meer zo talrijk geweest (Veling, 1991).

15. Dagpauwoog (*Inachis io*)

Nadat langs de Wold Aa in een pol brandnetels 120 bijna volgroeide rupsen waren gezien, vlogen de eerste 4 vlinders op 3 augustus. In het Sultansmeer is de soort weinig gezien. Waarom de soort zo schaars is, is onduidelijk.

16. Gehakkelde aurelia (*Polygona c-album*)

In de periode 1981-1986 zijn er van de Gehakkelde aurelia geen meldingen uit Drenthe bekend geworden (Tax, 1989). In deze periode bleek de soort zich wel in noordelijke en westelijke richting uit te breiden in het land.

Het voorkomen in het Sultansmeer was een verrassing. Tweemaal werd de

soort gezien:

- 28 juli 1 exemplaar op perceel 5, langs bosrand/bramen vliegend;
- 3 augustus 1 exemplaar op perceel 4, voedsel zoekend en zonnend op de bramenwal.

Aurelia's zuigen graag aan rottend fruit. Dichte begroeiingen van Bramen nemen door verdroging en verzuring sterk toe. Mogelijk is dit, in combinatie met de migratiegolf, een verklaring voor het talrijker optreden van de soort in Drenthe. De verwachting is dat de soort de komende jaren verder toe zal nemen.

17. Landkaartje (*Araschnia levana*)

De lage aantallen die in het Sultansmeer zijn waargenomen zeggen weinig over de toestand van het gebied, omdat de voorjaarsgeneratie vrijwel geheel is verregend (Veling, 1991). 1990 was een beter jaar. Op 5 augustus 1990 zag ik 26 Landkaartjes op een paar bloeiende Bereklauwen op percelen 1 en 2. Het hoogste aantal in 1991 werd op 6 augustus geteld. Het betrof slechts 8 exemplaren.

18. Zilveren maan (*Clossiana selene*)

Deze soort gaat zowel in aantal als verspreiding in Nederland hard achteruit en staat te boek als vrij zeldzame standvlinder in moerassen en vochtige graslanden (Tax, 1989).

Een grote verrassing was dan ook een waarneming op 28 juli van een Zilveren maan in de bramewal van perceel 4. Nectarplanten zijn Kattestaart en Kale jonker. Eieren worden voornamelijk afgezet op Moerasviooltjes, maar ook andere soorten viooltjes worden in de literatuur genoemd (Tax, 1989).

Zowel het biotoop als de nectarplanten zijn in het Sultansmeer aanwezig. Of er groeiplaatsen van het Moerasviooltje aanwezig zijn is mij onbekend. De dichtstbijzijnde populaties van de Zilveren maan zijn te vinden in de veenweidelandschappen ten westen van Staphorst/Rouveen en in De Wieden en Weerribben. De afstand hier naar toe is al gauw een kilometer of 10. Dat de soort afstanden aflegt van meer dan 2 kilometer wordt, gezien zijn honkvastheid, als vrijwel onmogelijk beschouwd (Nijland, 1991). Waarschijnlijk betreft het hier dus een kleine restpopulatie die tot nu toe onopgemerkt is gebleven. Controle op de aan-

wezigheid en een beheer gericht op de soort is de komende jaren dan ook zeer gewenst.

19. Argusvlinder (*Lasiommata megera*)

In juni zijn van de eerste generatie slechts twee exemplaren gezien. De tweede generatie begon te vliegen vanaf begin augustus. De aantallen liepen razendsnel op tot 94 exemplaren op de 20e. In september kwamen de aantallen al niet meer boven de 20 en op 19 september kon de soort zelfs niet meer vastgesteld worden.

Geliefde nectarplanten zijn laagblijvende gewassen. Met name op paden en op plaatsen waar door maaien of betreding het gras kort was konden veel Argusvlinders gezien worden. Op dit soort plekken staat veel Herfstleeuwetand, één van de voorkeursplanten van de Argusvlinder in deze tijd in het gebied.

20. Koevinkje (*Aphantopus hyperanthus*)

Vanaf half juli vlogen de eerste exemplaren en de aantallen zaten enkele dagen later al bijna aan de top. Tot en met begin augustus waren tientallen exemplaren aanwezig waarna een sterke afname inzette.

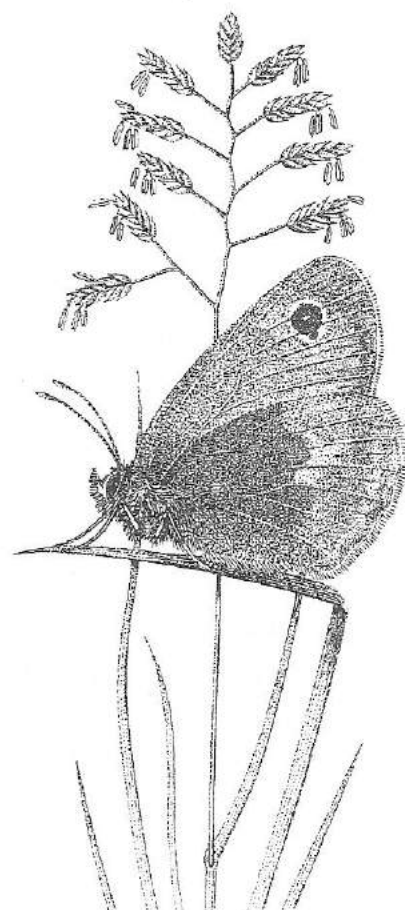
De laatste waarnemingen in augustus betroffen steeds totaal versleten, gerafelde en verkleurde dieren. Het leek erop dat het gros zijn leven in spinnewebben beëindigde.

Hooibeestje

Coenonympha pamphilus

21. Hooibeestje (*Coenonympha pamphilus*)

De graslandjes in het Sultansmeer lijken zeer geschikt voor deze soort. De relatief voedselarme graslandjes hebben een voldoende nectaraanbod. Waardplanten (verschillende soorten grassen) zijn in ruime mate aanwezig en ook de structuur van het gebied (beschutting door bosjes/houtwallen) is geschikt. Toch is het één van de

zeldzamere soorten van het Sultansmeer. Van de eerste generatie werd alleen op 6 juli 1 exemplaar langs de Wold Aa gezien. De tweede generatie leverde, ook steeds langs de Wold Aa, totaal 5 waarnemingen op:

- 14 augustus 2 exemplaren op perceel 5;
- 20 augustus 1 exemplaar op perceel 5;
- 25 augustus 2 exemplaren op perceel 5.

Omdat in 1991 de voorjaarsgeneratie vrijwel geheel verregend was, bleven de aantallen de rest van het jaar laag (Veling en Van Swaaij, 1992). Aangezien de aantallen in het Sultansmeer in 1990 ook laag waren, moet er een andere oorzaak zijn voor het ontbreken van het Hooibeestje op de graslanden. Waarschijnlijk ligt die in het graslandbeheer. Rupsen en poppen zitten veelal boven maaihoogte op de waardplant wat tot gevolg heeft dat wanneer eind september het gras gemaaid wordt, ze met het gras worden afgevoerd. Het maaien zou gefaseerd moeten gebeuren.

22. Oranje zandoogje (*Pyronia tithonus*)

De aantallen in het Sultansmeer hebben een mooi verloop met het hoogste aantal van 27 exemplaren op 3 augustus. De soort zet eieren af op gras in ruigtes in de nabijheid van bos of struweel. Bij het maaien van graslanden worden eieren, rupsen en poppen met het maaisel afgevoerd. Waarschijnlijk is dat de reden dat de soort alleen langs de Wold Aa in hogere aantallen voorkomt. Door gefaseerd te maaien op de percelen 1 t/m 4 zal het Oranje zandoogje er waarschijnlijk talrijker worden.

23. Bruin zandoogje (*Maniola jurtina*)

Vanaf de eerste waarneming op 6 juli nam de soort snel toe om een paar dagen later al met bijna 60 exemplaren geteld te worden. Twee weken lang bleven de aantallen op dit niveau en namen gestaag af tot 25 augustus, toen het laatste versleten exemplaar gezien werd.

PERCEELVERGELIJKINGEN

Om de percelen onderling vergelijkbaar te maken is het totale aantal waarnemingen per soort per perceel berekend (tabel 2).

Tevens is per soort per perceel het maximale aantal dat bij een telling werd

geteld tussen haakjes weergegeven. Alleen de dagen waarop alle vijf de percelen zijn geïnventariseerd zijn hiervoor gebruikt zodat een betrouwbare vergelijking mogelijk wordt. Op 14 dagen is een volledige telling uitgevoerd: 11, 14, 17, 23, 26 en 28 juli; 3, 6, 14, 20 en 25 augustus en 2, 8 en 19 september. Soorten die buiten volledige tellingen gezien zijn, zijn in de tabel aangegeven met een plusteken. Het aantal waargenomen soorten per perceel kan zo ook in tabel 2 worden opgenomen.

Tabel 2: Totaal aantal waarnemingen per soort per perceel tijdens 14 volledige tellingen. Tussen haakjes het maximum aantal bij een telling; + is waargenomen buiten volledige tellingen.

Perceelnr:	1	2	3	4	5	Tot.
Dikkopjes	480 (106)	599 (141)	10 (4)	45 (9)	216 (63)	1350
Groot dikkop	-	1 (1)	-	-	+	1
Citroenvlind	6 (5)	8 (3)	1 (1)	2 (2)	2 (1)	19
Groot koolwi	6 (3)	16 (7)	1 (1)	2 (2)	11 (4)	36
Klein koolwi	38 (12)	42 (12)	10 (3)	15 (7)	40 (10)	145
Klein geader	50 (9)	110 (18)	50 (12)	35 (7)	85 (19)	330
Oranjetipje	-	+	+	+	-	-
Kleine vuurv	11 (5)	35 (8)	-	9 (2)	101 (44)	156
Bruine vuurv	6 (2)	6 (3)	-	2 (1)	-	14
Boomblauwtje	-	+	-	-	-	-
Atalanta	1 (1)	2 (2)	-	1 (1)	-	4
Distelvlind	-	2 (1)	-	-	1 (1)	3
Kleine vos	40 (7)	70 (16)	2 (1)	23 (5)	78 (23)	213
Dagpauwoog	1 (1)	5 (3)	3 (3)	2 (2)	1 (1)	12
Gehakkelde a	-	-	-	1 (1)	1 (1)	2
Landkaartje	1 (1)	4 (2)	1 (1)	7 (3)	10 (4)	23
Zilveren maa	-	-	-	1 (1)	-	1
Argusvlinder	66 (28)	82 (26)	7 (7)	25 (9)	169 (63)	349
Koevinkje	119 (25)	93 (22)	8 (3)	20 (9)	210 (52)	450
Hooibeestje	-	-	-	-	5 (2)	5
Oranje zando	1 (1)	4 (2)	-	1 (1)	119 (25)	125
Bruin zandoo	88 (26)	111 (24)	6 (3)	50 (13)	74 (17)	329
	914	1190	99	241	1123	3567
Aantal soort	15	19	12	18	17	23

Uit de tabel blijkt dat op de percelen 2, 4 en 5 de meeste soorten gezien zijn. Perceel 3 is het soortenarmst en perceel 1 neemt een tussenpositie in.

Wat betreft de aantallen vlinders blijken de percelen 2, 5 en 1 het vlinderrijkst te zijn. Perceel 3 is het vlinderarmst en perceel 4 neemt een (lage) middenpositie in.

Op perceel 3 zijn dus zowel het minste aantal soorten als de laagste aantallen geteld. Hier is het agrarische gebruik het meest intensief.

Perceel 4 is één van de soortenrijkere percelen en vooral de combinatie van soorten als Zilveren maan, Bruine vuurvlinder en Oranjetipje maken het perceel waardevol. Dat hier lagere aantallen geteld zijn kan komen door een vroegere maaidatum (6 juli).

CONCLUSIE

Van de toekomstige 175 ha reservaatgebied zijn 5 percelen bemonsterd met een totaaloppervlak van minder dan 4 ha. Hierbij werden 23 verschillende dagvlindersoorten waargenomen in 1991. De variatie aan soorten in de percelen is grotendeels het gevolg van het verschil in beheer.

Bij tabel 2 kan opgemerkt worden dat het totale aantal waarnemingen van een soort niet het werkelijke aantal vlinders van die soort betreft. Als op 23 juli 50 exemplaren van een soort zijn geteld op een perceel, dan is de kans groot dat op 26 juli een aantal van die 50 weer wordt geteld. Daar staat tegenover dat niet alle aanwezige vlinders op een perceel geteld werden.

De gevonden aantallen en soorten (tabel 2) zijn beïnvloed door: verschil in aantallen per jaar, door de periode van het jaar waarin de tellingen zijn uitgevoerd (11 juli t/m 19 september), door het verschil in trefkans per soort door verschil in opvallendheid en tijdstip van de dag en de keuze van de proefvlakken.

Ondanks deze haken en ogen is het Sultansmeer zowel wat betreft aantallen als soorten, een relatief vlinderrijk gebied te noemen.

LITERATUUR

Nijland, F., 1991. De Zilveren maan in het Ottema-Wiersema reservaat. Vlinders 1991 (2): p. 20-27.

Ruilverkaveling Ruinerwold-Koekange Ontwerpplan. Ministerie van Landbouw en Visserij, Utrecht, 1987.

Tax, M.H., 1989. Atlas van de Nederlandse dagvlinders. Vlinderstichting Wageningen en Natuurmonumenten 's-Graveland.

Veling, K., 1991. Massale aanwezigheid Kleine vos en Gamma-uil in 1991. Vlinders 1991 (4): p. 10-11.

Veling, K. en Swaaij, C.A.M. van, 1992. Vlinderwaarnemingen in 1991. Vlinders 1992 (1): p. 20-25.

Zilveren maan
Clossiana selene

Moerasviooltje
Viola palustris

DAGVLINDERS IN HET DWINGELDERVELD

EEN VLINDERRIJK GEBIED

Vlinders fascineren! Ze doen ons denken aan plezier, verliefdheid - vlinders in je buik - en mooi weer. Dat vlinders een belangrijke rol spelen bij het beoordelen van de kwaliteit van de natuur is minder bekend. Ieder type natuur heeft zijn eigen specifieke vlinderbevolking.

Aan het voorkomen van vlindersoorten valt af te leiden hoe het er met de kwaliteit van natuur en milieu ter plaatse voorstaat.

Het Nationaal Park Dwingelderveld is een vlinderrijk gebied. Vanaf 1980 zijn er in totaal 39 soorten dagvlinders geteld. In heel Nederland komen tegenwoordig 65 soorten voor. Dit betekent dat 60% van alle dagvlindersoorten in het Dwingelderveld zijn gezien. Natuurlijk zijn hier ook soorten bij die niet elk jaar of heel af en toe worden waargenomen. Voor een aantal in Nederland zeldzame soorten is het gebied echter van groot belang, zoals voor het Gentiaan- en Veenbesblauwtje en de Veenbesparelmoervlinder.

In deze nieuwsbrief worden een aantal bijzondere en soms opvallende soorten beschreven aan de hand van hun voorkeur voor een bepaald soort natuur als bos of juist hei. Alle beschreven soorten zijn vanaf het pad in het gebied zelf te zien. Een klein beetje moeite leidt al gauw tot resultaat.

BEHEER

Heide blijft zonder menselijk ingrijpen niet in stand. Als de beheerder niets doet, verandert heide langzaam in bos. Vanzelfsprekend verdwijnen soorten die aan heide gebonden zijn dan ook. Daarom wordt de heide open en jong gehouden door bijvoorbeeld begrazing met schapen en koeien. Een andere belangrijke beheersmaatregel is plaggen. Dit is het weghalen van de zode tot bijna op het zand. Vooral heidegedeelten waar grassen de overhand hebben gekregen komen hiervoor in aanmerking. Na enige tijd kunnen planten als Struik- en Dopheide, Klokjesgentiaan en Kleine zonnedauw weer kiemen en opgroeien. Dan kunnen ook vlinders zoals het Gentiaanblauwtje hier weer opduiken. Ook venranden worden geplagd. Om de vennen zelf in goede conditie te houden, is voldoende water van

een goede kwaliteit van belang. Als het van nature wat zure water te voedselrijk wordt door bijvoorbeeld instromende mest, verandert de plantengroei radicaal. Hierdoor kunnen soorten als Veenbes verdwijnen. Met de Veenbes verdwijnen dan ook de Veenbesvlinders ... Graslanden worden in principe gemaaid of beweid. Zonder deze twee beheersvormen verruigt en verbost grasland. De karakteristieke plantengroei verdwijnt dan en met de plantengroei de vlinders. Veel boerengrasland wordt zwaar bemest. Hierdoor is dit grasland voor veel planten- en diersoorten ongeschikt. Als grasland wordt aangekocht door Staatsbosbeheer of Natuurmonumenten, wordt het beheer aangepast aan de natuur. Dit betekent vaak dat grasland één keer per jaar wordt gemaaid, waarna het maaisel wordt afgevoerd. Het grasland wordt niet meer bemest. Langzaam verandert de saaie plantengroei in een gevarieerd en bloemrijk beeld. Vlinders reageren gunstig op deze ontwikkeling. Langzaam maar zeker komen steeds meer soorten terug. Behalve door maaien en afvoeren kan de variatie ook worden vergroot door begrazing met vee. De beheerder doet echter wel veel minder vee in een perceel dan een boer, zodat er voldoende ruimte overblijft voor allerlei planten en dieren. Bos kan in principe zonder beheer. Levens bos bestaat bij de gratie van sterven. Door ouderdom of een flinke storm gaan bomen dood en komen er open plekken in dicht bos. Hier kunnen jonge bomen weer kiemen en komt er weer nieuw bos. Door dit proces komen voor bosvlinders telkens weer open plekken beschikbaar. Ons bos is overigens zelden natuurbos. Ook in het Dwingelderveld is veel bos geplant. Om in dit bos een meer gevarieerde structuur aan te brengen, wordt er gedund, worden er open plekken gemaakt en worden elders weer op open gevallen plaatsen bomen geplant.

GRASLAND

Op sommige plaatsen in het Dwingelderveld is de heide vroeger ontgonnen en komt nu grasland voor. Ook het beekdal van de Ruiner A, ten zuiden van het Dwingelderveld, bestaat grotendeels uit grasland. Een vlinder van droog grasland is het Oranje zandoogje. In de zomer is deze kleurige vlinder vaak te vinden bij planten met veel nectar, zoals Akkerdistel. Als je distelplanten goed bekijkt, zal je zien dat veel vlindersoorten deze planten als voedselplant gebruiken. Als alle distels zouden verdwijnen, zou dit een ramp voor vlinders betekenen. Het Oranje zandoogje komt vooral voor op droog grasland in de omgeving van bos of struweel. De rups verpopt hangend aan een draad aan grashalmen en takjes.

Boven natte graslanden kun je het prachtige Oranjetipje te zien krijgen. Alleen het mannetje heeft schitterend oranje gekleurde vleugelpunten. Zowel mannetje als vrouwtje hebben een fraaie wit-zwart getekende achtervleugel. Vanaf midden april tot half juni is het Oranjetipje op mooie zonnige dagen te zien. De Pinksterbloem is in Drenthe erg belangrijk voor de voortplanting, omdat op deze plant de eitjes worden afgezet. Door het ontwateren van veel beekdalgraslanden is deze, vroeger zo algemene, plant op veel plaatsen verdwenen.

BOS EN BOSRAND

In dicht bos komen weinig dagvlinders voor. Er zijn hier geen goede levensomstandigheden voor dagvlinders, want vlinders hebben warme, zonnige plekjes nodig. Pas dan kunnen ze voldoende opwarmen om goed te functioneren. Op open plekken en langs de bosrand vinden sommige vlindersoorten de juiste omstandigheden. Eén van die vlinders is de Eikepage. De Eikepage is één van de minst opvallende dagvlinders van het Dwingelderveld. Dit komt vooral door zijn verborgen levenswijze. De vlinder bezoekt weinig nectarplanten en vliegt vaak hoog in de boomkruinen. Maar op een vuilboomstruik kun je soms tientallen vlinders zien zitten. De vlinders zoeken daar honingdauw van bladluizen als voedsel. Een andere vlinder die van vuilboom houdt is het Boomblauwtje. Dit is een vrij algemeen, lichtblauw gekleurd vlindertje dat vrijwel onafgebroken tussen begin april en begin oktober te zien valt.

Het Boomblauwtje zet zijn eitjes vaak af op Vuilboom. Op de overgang van bos naar heide vliegt het Groentje. Deze vlinder is familie van de blauwtjes, maar is groen van kleur. Het Groentje heeft evenals de Eikepage een weinig opvallende levenswijze. Toch kan een oplettende geest in het voorjaar Groentjes vinden rondom zijn voedselplanten Vuilboom, Struikheide, Dopheide en Braam.

DE HEIDE

Heide is meer dan een verzameling heideplanten. Het is een levensgemeenschap van verschillende soorten planten en dieren. Sommige dieren zijn sterk afhankelijk van de planten en kunnen niet zonder leven. Een voorbeeld hiervan is het Gentiaanblauwtje. Dit blauwe vlindertje legt in juli eitjes op de Klokjesgentiaan. De rupsen die enige tijd geleden later uit de eitjes kruipen, eten zich in het vruchtbeginsel een weg naar binnen. Op een gegeven moment laten ze zich

vallen en worden door een soort knooppier naar een mierennest gebracht. De rupsen scheiden een zoete stof af, waar de mieren dol op zijn. Ook nadat de rups verpopt is, scheidt hij deze stof af. In het late voorjaar kruipt de volwassen vlinder uit de pop. De mieren zien in deze totaal andere gedaante een indringer en zetten de aanval in. De vlinder moet letterlijk rennen voor zijn leven. Eenmaal buiten begint de hele cyclus opnieuw. Het Gentiaanblauwtje is dus niet alleen afhankelijk van de Klokjesgentiaan, maar ook van de knooppier. Verdwijnt één van beide soorten, dan verdwijnt ook de vlinder. Beheerders van de heide zijn daarom zuinig op de gentianen en de mieren.

Het Heideblauwtje is een familielid van het Gentiaanblauwtje. De vlinder is kleiner en helderder blauw. Beiden soorten blauwtjes komen vooral veel voor in vochtige heide.

In de droge heide vinden we ook een karakteristieke heidevlinder, namelijk de Heivlinder. Deze vlinder zit graag op open plekjes in de hei. Je ziet hem niet gauw door zijn goede schutkleur op de ondervleugels. Pas als de vlinder opvliegt, vallen de prachtige kleuren van de bovenvleugel op. Vooral schapegras wordt gebruikt om de eitjes af te zetten. Vanaf eind juni tot eind september is de Heivlinder op de heide te zien.

DE VENNEN

In het Dwingelderveld liggen veel grote en kleine vennen. Deze vennen hebben een bijzondere, aan voedselarmoede gebonden plantengroei. Rond de vennen zijn een aantal voor dit soort vennen karakteristieke, fraai en tegenwoordig zeldzame vlinder te zien. Twee van deze vlinders zijn voor het afzetten van de eitjes afhankelijk van één plantesoort, namelijk de Veenbes. Het zijn de Veenbesparelmoervlinder en het Veenbesblauwtje. Beide vlinders vliegen voornamelijk rond begin juli en zijn op sommige plaatsen vanaf het pad goed te zien. In het grootste deel van Nederland zijn deze twee soorten uitgestorven. Alleen in het Dwingelderveld en elders in Drenthe komen her en der nog grote aantallen voor. Een vlinder die ongeveer gelijktijdig met de twee Veenbesvlinders vliegt is het Veenhooibeestje. Deze wat bescheidener gekleurde vlinder zet de eitjes af op veenpluis en éénjarig wollegras, twee grasachtige planten met een katoenachtig pluizebolletje als vrucht.